

РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ  
ФІЛОЛОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ  
КАФЕДРА УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ІМЕНІ ПРОФЕСОРА К. Ф. ШУЛЬЖУКА

Дипломна робота  
на здобуття освітнього ступеня магістр

**СКЛАДНОПІДРЯДНІ РЕЧЕННЯ  
У МОВОСТИЛІ Ю.ВИННИЧУКА:  
СТРУКТУРА, СЕМАНТИКА, ПРАГМАТИКА**

*Виконала* студентка VI курсу групи У-61  
спеціальності 014 «Середня освіта  
(Українська мова і література)»  
**Мельник Наталія Валеріївна**

*Науковий керівник* – канд. філол.наук, доцент  
**Волос Наталія**

*Рецензент* – канд. філол. наук, доцент  
**Шийка Світлана**

**Рівне – 2023**

## ЗМІСТ

|                                                                                                                                       |           |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------|
| <b>ВСТУП.....</b>                                                                                                                     | <b>3</b>  |
| <b>РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ СКЛАДНОПІДРЯДНИХ РЕЧЕНЬ.....</b>                                                          | <b>7</b>  |
| 1.1. Проблема визначення складного речення в мовознавстві.....                                                                        | 7         |
| 1.2. Питання класифікації складнопідрядного речення в сучасному мовознавстві.....                                                     | 12        |
| 1.3. Типологія складнопідрядних речень.....                                                                                           | 14        |
| Висновки до 1 розділу.....                                                                                                            | 28        |
| <b>РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНОЇ БУДОВИ СКЛАДНОПІДРЯДНОГО РЕЧЕННЯ НЕРОЗЧЛЕНОВАНОЇ БУДОВИ У ТВОРАХ Ю.ВИННИЧУКА.....</b> | <b>29</b> |
| 2.1. Синтаксичні особливості мови творів Ю.Винничука.....                                                                             | 29        |
| 2.2. Складнопідрядні речення з підрядною означальною частиною...                                                                      | 32        |
| 2.3. Складнопідрядні речення з підрядною з'ясувальною частиною...                                                                     | 40        |
| 2.4. Специфіка ускладнення предикативних частин складнопідрядних речень в аналізованих романах.....                                   | 45        |
| 2.5. Складнопідрядні багатокомпонентні речення нерозчленованої структури.....                                                         | 48        |
| Висновки до 2 розділу.....                                                                                                            | 52        |
| <b>РОЗДІЛ 3. ОСОБЛИВОСТІ СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНОЇ БУДОВИ СКЛАДНОПІДРЯДНОГО РЕЧЕННЯ РОЗЧЛЕНОВАНОЇ БУДОВИ У ТВОРАХ Ю.ВИННИЧУКА.....</b>   | <b>54</b> |
| 3.1. Специфіка функціонування складнопідрядних речень розчленованої будови.....                                                       | 54        |
| 3.2. Типологія складнопідрядних речень з обставинною семантикою..                                                                     | 56        |
| 3.3. Прагматика складнопідрядних речень в аналізованих творах.....                                                                    | 64        |
| Висновки до 3 розділу.....                                                                                                            | 69        |
| <b>ВИСНОВКИ.....</b>                                                                                                                  | <b>71</b> |
| <b>СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....</b>                                                                                            | <b>76</b> |
| <b>СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....</b>                                                                                                | <b>87</b> |

## ВСТУП

Будь-який художній як прозовий, так і поетичний доробок авторства певного творця слова презентовано як цілісний склад елементів форми (синтаксису) та змісту (семантики), що, насамперед, реалізує усі можливості системної взаємодії реальних виявів мови і особливостей мовлення у створенні текстового матеріалу.

Більшість наукових лінгвістичних розвідок останніх років здійснено з урахуванням парадигми антропоцентричності, яка безпосередньо відтворює своєрідність реалізації мовленнєвих можливостей носіїв мови загалом та конкретного носія мови зокрема, створюючи тим самим типовість або навпаки особливість стилю мовної поведінки.

У цьому контексті увага граматистів зосередилася на виявленні специфіки мовлення та, як результат, актах спілкування, об'єктом яких є комунікація через реалізацію ознаки функційності та виявлення в мовних одиницях-конструкціях аспекту прагматичності. Тому перспективними стали комплексні аналізи складних конструкцій, зокрема складнопідрядних речень, з урахуванням не тільки формальних, структурних ознак, але і особливостей семантики, інтенцій прагматики, частково пізнавальності, що вчергове доводять співвіднесеність між системою мовних одиниць (синтаксичних конструкцій) та їх реалізацією в комунікативних ситуаціях.

Зацікавлення лінгвістів синтаксичним ярусом мови художніх доробків обумовлене насамперед глибиною розуміння поняття «авторсько-читацької» комунікації. Адже саме автор створює тло для провокування певних емоцій та почуттів у своїх читачів, забезпечує своєрідну тональність та психологізм текстів.

Одним із джерел поповнення синтаксичного устрою мовної системи сучасної української літературної мови є мова текстів творчих доробків

українських митців. Саме вони є носіями культури та історії країни, ментальності нації, соціального статусу та впливу освіти на особистість людини, моральних цінностей та традицій народу. Тому сучасна граматистика активно долучається до всебічних аналізів художньо-синтаксичної своєрідності текстів творів, тим самим визначаючи ідіостиль автора. У цьому контексті цікавим для лінгвістичних досліджень є художній доробок Ю.Винничука, зокрема синтаксична будова його романів, а саме, аналіз складнопідрядних конструкцій.

Мовленнєва ситуація, запрограмована автором, реалізує своє первинне завдання в головній частині складнопідрядного речення, тим самим передбачаючи своєрідне продовження в уточненнях, деталізаціях, конкретизаціях, або навпаки, не очікуючи пояснень, отримує через мовлення автора інформаційний супровід основної події. Тому головна частина є базою, що формує конкретне прагматичне значення усієї синтаксичної конструкції та контекст для художнього твору загалом. А відтак цікавою та актуальною є інформація про реалізацію цих одиниць у мовленнєвому потоці.

**Теоретичну основу** дипломного проєкту становлять наукові розвідки як із теорії синтаксису загалом, так і зокрема складного речення, презентовані такими іменами: Й. Ф. Андерша, Ф. С. Бацевича, І. К. Білодіда, Л. А. Булаховського, І. Р. Вихованця, Н. В. Гуйванюк, П. С. Дудика, А. П. Загнітка, Н. Л. Іваницької, Б. М. Кулика, М. В. Мірченка, О. С. Мельничука, М. Я. Плющ, О. О. Потебні, І. І. Слинька, Р. О. Христіанінової, К. Ф. Шульжука.

**Тема магістерської роботи** – складнопідрядні речення в мовостилі Ю. Винничука: структура, семантика, прагматика.

**Об'єктом** пропонованого дослідження є система складнопідрядного речення у творчому доробку Ю.Винничука.

**Предмет аналізу** становить формальна та семантична структура складнопідрядних речень елементарної / неелементарної будови в аналізованих творах та їхній прагматичний потенціал.

На тлі загальної проблематики встановлюємо **мету** дослідження: з'ясувати типологію структури та семантичні особливості складнопідрядних речень у доробку Ю.Винничука, їх стилістичний та прагматичний потенціал.

Реалізація поставленої мети потребує вирішення таких **завдань**:

- визначити статус складнопідрядного речення на сучасному етапі;
- виявити та систематизувати складнопідрядні речення різних типів у творах Юрія Винничука;
- створити картотеку ілюстративного матеріалу із складнопідрядних речень елементарної/неелементарної будови та їх структурно-семантичних та семантико-структурних різновидів з аналізованих творів;
- схарактеризувати структурну, семантичну та прагматичну своєрідність складнопідрядних речень із доробку Ю.Винничука;
- визначити індивідуально-авторську специфіку використання типології складнопідрядних речень в аналізованих творах;
- залучивши фактичний матеріал, з'ясувати частоту вживання системи складнопідрядних речень у доробку письменника, прагматичний та стилістичний їх потенціал.

**Джерелом фактичного матеріалу** стала картотека реченнєвих структур, укладена шляхом суцільної вибірки із текстів романів «Діви ночі» (1991), «Мальва Ланда» (2000), «Весняні ігри в осінніх садах» (2005), «Груші в тісті» (2010), «Танго смерті» (2012), «Вілла Деккера» (2021) Юрія Винничука. Фактичний матеріал подано в мінімальному контексті, що дозволяє об'єктивно розкрити структурно-семантичні та лінгвопрагматичні особливості системи складнопідрядних речень. Кількість ілюстративного матеріалу становить понад 580 одиниць.

**Методи дослідження.** Специфіка об'єкта та окреслені в магістерському проєкті завдання зумовили використання різних методів. Для встановлення семантичної та формальної своєрідності типології складнопідрядних речень на матеріалі текстів творів Ю.Винничука використано *метод аналізу мовознавчої літератури, описовий* (для інтерпретації напрацьованого матеріалу), *зіставний* методи (для виявлення відмінностей у функціюванні складнопідрядних речень з підрядними прислівними частинами в аналізованих творах), а також методика *компонентного аналізу*, який є складовою *структурного методу* (для дослідження системних семантичних та формальних зв'язків між предикативними частинами складних конструкцій), і кількісних підрахунків. Наукове дослідження здійснювалося на основі відомих положень про зв'язок мови і мовлення, мови і мислення, співвідношення змісту й форми мовних одиниць.

**Наукова новизна** розвідки визначається предметом та об'єктом дослідження і полягає в тому, що вперше в українській граматичній науці на фактичному матеріалі виконано семантичний аналіз різних типів складнопідрядних речень, дібраних із текстів творів Ю.Винничука. Детально досліджено структурну своєрідність цих синтаксичних одиниць, їх прагматичний потенціал та стилістичне значення; встановлено частоту вживання та специфіку індивідуального стилю письменника.

**Практичне значення дипломної праці** полягає в тому, що результати, а також проаналізований матеріал можуть бути використані для подальшого дослідження теоретичних проблем як сучасної, так і традиційної синтаксичної науки. Положення, викладені в роботі, знайдуть своє застосування при написанні методичних розробок із синтаксису складного речення української мови, навчально-методичних посібників відповідної тематики, курсових, магістерських робіт, при підготовці спецсемінарів із синтаксису складнопідрядного речення, у процесі вивчення української мови

в старшій ланці загальноосвітніх закладів, методичних розробок із синтаксису української мови.

**Апробація результатів магістерської роботи.** Основні теоретичні положення, а також практичні результати дослідження виголошувалися на: звітній конференції професорсько-викладацького складу РДГУ (травень 2023 р.); IX Всеукраїнській науково-практичній онлайн-конференції «Лінгвістичні студії молодих дослідників» пам'яті професора К. Ф. Шульжука (23.05.2023 р.); VIII Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції «Проблеми лінгвістичної семантики» (17.11.2023 р.).

**Публікації.** Проблематику та основні положення магістерського дослідження викладено в 1 публікації (*Лінгвістичні студії молодих дослідників* : Зб. наук. праць. Рівне : РДГУ. Вип. 13. 2023).

**Структура та обсяг магістерського проєкту** зумовлена метою та завданнями аналізу. Робота складається зі вступу, трьох розділів мовознавчого спрямування, висновків, списку використаної літератури (125 позицій), списку використаних джерел (6 позиції). Повний (загальний) обсяг роботи – 88 сторінок.

## РОЗДІЛ 1

### ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ СКЛАДНОПІДРЯДНИХ РЕЧЕНЬ

#### 1.1. Проблема визначення складного речення в мовознавстві

Основою типової семантичної моделі, яка відтворює будь-яку ситуацію, є пропозиція, що з позиції граматичного устрою об'єднує в собі насамперед словесно виражені компоненти, порядок їх розміщення та особливості інтонування.

Як відомо, основною граматичною формою реалізації і відтворення думки є речення, у процесі спілкування яке лягло в основу для логічного дослідження судження як своєрідної форми мислення. Адже вже філософи античної граматики фіксували елементи змішування та тенденції до переплетення теорії речення і теорії судження.

Таке явище контамінації, на думку істориків мови, частково виявлялося в тому, що поняття «речення» як в українському мовознавстві, так і в інших зарубіжних практиках упродовж довгого періоду слугувало для трактування судження та його вербального вираження.

Універсальне поняття «структурної схеми речення» з її компонентами було сформовано теоретиками античної доби на основі дуальності речення-судження ще в XVII – XVIII ст. і використовувалося для дослідження речень всіх мов світу.

На думку деяких зарубіжних дослідників, будь-яке речення (у тому числі і безособове та таке, яке не містить експліцитний суб'єкт) без урахування особливостей граматичної будови, однак на основі виявлення семантичних та логічних рис, повинно містити суб'єкт (типовий підмет) – про що розповідається, тобто головний учасник ситуації, та предикат

(типовий присудок) – що відбувається із головним учасником події, а також доповнювальна інформація, функцію якою виконують семантичні групи об'єктів, та особливості визначальної характеристики, виразниками якої є атрибути. З часом атрибутивні та деякі об'єктні номінації лягли в основу обставини як члена синтаксичної структури, якій властива більш детальна типологія, що вказує на час, місце, умову, мету, причину, образ і спосіб дії та ін. різновиди. Традиційне бачення, що лежить в основі шкільного потрактування речення, витворилася з урахуванням логічного підходу про явище судження вже у XVIII ст.

Представники західної гілки теорії мовознавства дещо по-іншому тлумачили поняття «речення». В основі їхнього бачення лежав логічний підхід, котрий обумовлювався філософією ідеалістів Канта і Гегеля. Надзвичайно великий вплив на розвиток та обґрунтування цих думок мав Ф.Беккер, який прирівняв логічні та граматичні категорії. Варто зазначити, що цей філософ мови започаткував та поглиблював теорію про єдність для усіх мов загалом ідеального шляху розвитку устрою речень, переорієнтовуючи значимість із законів розвитку самої мови як системи систем на суттєвість форм логіки. Позиція Ф.Беккера полягала в тому, що об'єднувалися усі три поняття: судження, тобто думка + логічне поняття + граматична форма.

Тому синтаксичні стосунки в межах речення, що на думку Ф.Беккера, виражалися логічними поняттями суб'єкта, предиката, об'єкта, атрибута, слід трактувати як метафізичну величину поза часом та різні форми вияву мислення, зокрема «дух думає».

Уже на початку XIX ст. почала поширюватися думка про взаємовідношення слова та простого речення та стосунки між простим реченням і періодом (у розумінні складне речення) – як частина до цілого.

Продовженням цієї позиції стало виокремлення з-поміж частин складного речення (за логіко-граматичною класифікацією додаткові предикативні частини складного речення) речення іменники, прикметники і прислівники. Цей принцип з часом поглибився та ліг в основу одного із основних групувань складних речень за ознакою прирівнювання певних типів залежних підрядних речень до системи членів (головних та другорядних) простого речення.

Таким чином витворювалися одночасно теоретичні основи простого речення з урахуванням позиції членів речення та складних конструкцій, особливістю яких була залежність додаткових частин, які виконували синтаксичну функцію тотожну членам простого речення, тобто синтаксичну функцію підмета (підметові), присудка (присудкові), доповнення (додаткові), означальні (означення), обставинні (обставини).

Складне речення в українському граматичному мовознавстві вже давно трактується як «зложене положеніє», «складчасте речення», «сполука речень». Зарубіжні мовознавці на початку XX століття по-різному намагалися його трактувати, зокрема як поєднання простих речень. Це тлумачення їх цілком влаштовувало, оскільки складне ціле (поєднання речень) включало всі конструкції, що складаються з двох і більше речень [65, с. 46].

Історія зарубіжного мовознавства фіксує різні погляди на проблемні питання дискусії визначення статусу складного речення.

Дехто із дослідників заперечував необхідність функціонування поняття «складне речення», мотивуючи усе це тим, що номінують кілька структур одним реченням, а відтак виникає плутанина у термінах: «складне речення» є «союзом речень», а не самим реченням.

Інші намагалися тлумачити складне речення як одне єдине ціле. На їх думку окремо взяті частини складного речення поза цим об'єднанням в єдине

ціле не матимуть попереднього контексту для розуміння значення речення загалом.

Популярною і досить виваженою був погляд групи зарубіжних синтаксистів, які вважали, що складне речення складне речення як таке єдине ціле, в якому «речення», що його складають, органічно пов'язані між собою, залежать одне від одного і визначають одне одного [Цит за Шульж, 123].

Найбільш обґрунтованою є позиція, в основі якої розуміння складного речення як єдиного інтонаційно-сміслового цілого, частини якого лише за своєю зовнішньою структурою більш-менш тотожні простим реченням [Цит. За Шульж, 123].

Зважаючи на такі активні наукові дискусії щодо окреслення поняття «речення», відомі українські лінгвісти, автори академічних граматик ХХ ст., Л. Булаховський, Б. Кулик, а також їхні послідовники, почали трактувати складну синтаксичну конструкцію як поєднання простих речень лише умовно.

Подальші розвідки зарубіжних дослідників цього явища намагалися виявити своєрідність складного речення насамперед з урахуванням його комунікативної будови. Тобто граматична будова складного речення простежується тільки в поєднуваності аналізу складнопідрядного речення з формально-граматичного, семантичного та комунікативного підходів.

В українському мовознавстві такі дослідники, як І. Вихованець, А. Медушевський, взявши за основу ці логічні трактування, продовжили поглиблювати та обґрунтовувати поняття «складного речення».

За останній час все частіше простежується тенденція до тлумачення складного речення як поєднання простих речень. Загалом така позиція характерна для зарубіжного мовознавства.

На думку українських лінгвістів І. Слинька, Н. Гуйванюк, М. Кобилянської, складне речення будується на основі типових моделей

(вони не використовують поняття «структурна схема речення»), то складне речення – це нова одиниця порівняно з простим реченням [97].

Довгий період був не визначений статус безсполучникових складних речень, які розглядали в межах складносурядних та складнопідрядних структур. У другій половині ХХ ст. вони набули обґрунтованої самостійності як окремий різновид речень. Натепер найбільш уніфікованою є думка С.Дорошенка.

Виваженою є позиція А. Загнітка, на думку якого різноспрямованість бачення аналізу складних речень, зокрема їх семантична та формальна цілісність, зумовлена відсутністю єдиного визначення таких понять, як «синтаксична категорія», «синтаксичне значення», «синтаксична форма» [43, с. 88]. Тому слід визначити значення структурних засобів спілкування та їх стан для складної конструкції загалом.

Особливе місце у наукових колах займає визначення специфіки, сама характеристика та значення сполучних засобів для структури складної одиниці. Деякі дослідники (Д. Кислиця, С. Чорній) вважають, що сполучник є формальним засобом вираження синтаксичного зв'язку між предикативними частинами складного речення. А відтак навіть речення, предикативні частини якого не пов'язані сполучником, на їх думку, відносяться до сполучникових. Проте більшість науковців все ж обґрунтовано розрізняють сполучникові і безсполучникові синтаксичні конструкції (О. Мельничук, А. Грищенко, С. Дорошенко та ін.).

З огляду на різноманіття теоретичного бачення до встановлення типології складних речень, дискусійність класифікацій у структурно-семантичному аспекті, у своїй науковій розвідці ми притримуємося синтаксичної концепції розподілу складних одиниць на типи, представлену К. Ф. Шульжуком: сполучникові і безсполучникові. На його слушну думку, у складних сполучникових реченнях сполучниковий зв'язок буває сурядним і

підрядним, показниками якого є відповідні сполучники. Сурядним зв'язком поєднуються синтаксично рівноправні одиниці, підрядним – синтаксично нерівноправні [123].

Отже, проаналізована теоретична база засвідчила, що складні речення витворилися в людській свідомості значно пізніше, ніж прості конструкції. А відтак і досі залишаються актуальними для подальших наукових розвідок, обґрунтувань статусу цих одиниць, уніфікації принципів класифікації та інших проблемних питань з позицій різноаспектності.

## **1.2. Питання класифікації складнопідрядного речення в сучасному мовознавстві**

На питанні виокремлення складнопідрядних речень з-поміж складних структур зосереджувалися такі дослідники, як І. Вихованець, А. Грищенко, М. Мірченко, Н. Фарина, Р. Христіанінова та інші.

Проте наступним проблемним питанням синтаксису складного речення є обґрунтована уніфікація принципів класифікації складнопідрядних речень.

Натепер у східнослов'янській лінгвістиці, зокрема в українській граматиці, найбільш проаналізованими та визнаними більшістю науковців є 3 критерії групування складнопідрядних речень: традиційний, а саме, логіко-граматичний; формально-граматичний та структурно-семантичний.

Більшість дослідників граматичного ладу української мови, зокрема проф. К.Ф.Шульжук, який є автором синтаксичної концепції, вважає, що в межах структурно-семантичної класифікації слід виділяти структурно-семантичний та семантико-структурний її різновиди.

На думку А.П.Загнітка, широке пояснення будови складнопідрядного речення лягло в основу обґрунтування структурно-семантичної класифікації, яка насамперед акцентує увагу на стосунках між головною та підрядною

предикативними частинами; статусі відношення підрядної частини до головної, а саме, до усього речення в цілому чи конкретного слова, яке потребує пояснення; за допомогою яких формальних засобів приєднується залежна предикативна частина до головної.

Формуванням теоретичної бази структурно-семантичної класифікації складнопідрядних речень займалися в українському мовознавстві І. Р. Вихованець, О. С. Мельничук, І. Г. Чередниченко, К. Ф. Шульжук та ін.

Система складнопідрядних речень розподіляється на конструкції *нерозчленованої* і *розчленованої* структури. Співвіднесення головної частини з підрядною предикативною частиною став основою розподілу складних синтаксичних конструкцій, пов'язаних із структурно-семантичним підходом до їхньої класифікації.

Складнопідрядні речення *нерозчленованої* структури мають свої особливості: при опорному компоненті головної частини «стоїть» підрядна частина, тобто вона пояснює слово, яке виражається іменником, прикметником, прислівником, дієсловом, займенником, реалізуючи при цьому прислівну залежність. Своєрідністю складнопідрядних речень *розчленованої* структури є співвіднесеність підрядної частини з головною частиною загалом.

Семантична типологія різновидів складнопідрядних речень *нерозчленованої* структури і *розчленованої* структур упродовж розвитку сучасного синтаксису зазнавала постійних змін, спровокованих різними процесами, зокрема синкретизмом та іншими явищами.

Базові теоретичні постулати цієї класифікації розвивали як зарубіжні, так і вітчизняні граматисти, при цьому намагалися постійно вдосконалити наукові погляди, особливо зосереджувалися на внесенні певних коректив для чіткої і виваженої диференціації типів складнопідрядних речень.

Більш спрощений, проте максимально обґрунтований, а відтак уніфікований різновид структурно-семантичної класифікації запропонував К. Ф. Шульжук. За характером синтаксичних засобів зв'язку частин складнопідрядного речення виділяють три різновиди таких конструкцій: 1) сполучниковий тип, у яких головна роль належить підрядним сполучникам (асемантичним і семантичним), що містяться в підрядній частині; 2) відносний (сполучнослівний) тип, у підрядних частинах яких наявні сполучні слова, що не лише поєднують підрядну частину з головною, а й виступають членом речення; 3) займенниково-співвідносний тип, в яких у головній частині наявне співвідносне слово, котрому в підрядній відповідає сполучник чи сполучне слово [123, с. 263].

Натепер, зважаючи на вибір дослідником визначеного принципу класифікації, до групи складнопідрядних речень належать:

- речення нерозчленованої структури – із підрядними з'ясувальними та означальними предикативними частинами;
- речення розчленованої структури – із підрядними детермінантними предикативними частинами.

### **1.3. Типологія складнопідрядних речень**

Одна з найбільш дискусійних та актуальних проблем синтаксичної науки є класифікація та характеристика типології складних речень. Постійний розвиток теорії синтаксичної науки упродовж довгого періоду все ж не завершився процесом уніфікації цього питання.

Загалом дещо по-новому стали аналізувати складні речення, зокрема складнопідрядні, з урахуванням поняття багатовимірності речення. До цих досліджень долучилися українські лінгвісти: М. В. Мірченко, І. Р. Вихованець,

Н. Л. Іваницька, А. П. Загнітко та ін., які, окрім того, зосередилися на поглибленні теорії функційності.

Одними із перших в українському мовознавстві свої розвідки основ логіко-граматичної класифікації складнопідрядних речень представили Я. Головацький, М. Лучкай, С. Смаль-Стоцький, І. Нечуй-Левицький та ін.

Важливе значення для подальших досліджень стала класифікація складнопідрядних речень авторства І. Чередниченка, у якій він зосередився на трьох головних типах підрядного зв'язку: підрядність до окремих членів речення; підрядність до всього речення; взаємопідрядність.

Натепер найбільш типовою та уніфікованою виявилася структурно-семантична класифікація.

Зважаючи на багатоманіття поглядів на природу складнопідрядних речень, їх дискусійність з позиції структури та семантики, К. Ф. Шульжук запропонував більш спрощений різновид структурно-семантичної класифікації. За характером синтаксичних засобів зв'язку частин складнопідрядного речення він виділяє три типи цих конструкцій: *сполучниковий тип, відносний тип; займенниково-співвідносний тип*. Як відомо, часом одне й те саме складнопідрядне речення може бути зреалізованим в усіх різновидах – сполучниковому, відносному, займенниково-співвідносному.

У межах структурно-семантичної класифікації функціують два її різновиди: структурно-семантичний і семантико-структурний. К. Ф. Шульжук зазначає, що найбільш прийнятним є семантико-структурний варіант класифікації, оскільки він найбільше відповідає традиціям і найближчий до логіко-граматичної [123, с. 260].

Теоретичною базою нашого дослідження складнопідрядного речення стала академічна граматика «Сучасна українська літературна мова: Синтаксис» за редакцією І. Білодіда (1972 р.), «Теоретична граматика

української мови: Синтаксис» авторства А. П. Загнітка (2001 р.), а також праці І. Р. Вихованця, К. Ф. Шульжука та ін.

З урахуванням теоретичних напрацювань беремо за основу таке визначення: *складнопідрядне речення* – це різновид складних конструкцій, де одна предикативна частина підпорядковується іншій предикативній частині за допомогою підрядного зв'язку.

Одна із основних диференційних ознак складнопідрядних речень – це синтаксична нерівноправність предикативних частин, яка засвідчує наявність у структурі складнопідрядного речення головної і підрядної предикативної частини. Окрім того, на відміну від складносурядних речень, складнопідрядним конструкціям властива ширша сукупність сполучних засобів (сполучників і сполучних слів).

**Загальна характеристика складнопідрядних речень розчленованої і нерозчленованої структури.** Основою поділу складнопідрядних речень на нерозчленовані (одночленні) та розчленовані (дwochленні) конструкції є виявлення способу реалізації відношення підрядної частини до головної в цілому чи до окремого її компонента:

- у *нерозчленованих* структурах підрядна частина має в головній опорний компонент (дієслово, іменник, прикметник, компаратив, прислівник) і займає *прислівну* позицію; з-поміж них більшість виділяє семантичний тип з'ясувальних та означальних залежних предикативних частин, де то в межах цієї групи фіксують порівняльні, зіставні підрядні частини;
- у *розчленованих* конструкціях підрядна частина не має у складі головної частини позиції одного члена речення, натомість підрядні пояснює *головну в цілому*; у межах цього різновиду виокремлюють детермінантні (обставинні) підрядні частини, що розподіляються за

семантикою на відношення часу, умови, допусту, причини, мети, наслідку.

Як відомо, підрядні частини складнопідрядних речень функційно подібні до другорядних членів речення: додатка, означення або обставини.

Окремий вид складнопідрядних речень становлять речення з підрядною наслідковою (супровідною) частиною, своєрідністю яких є не можливість поставити питання від головної до підрядної частини. Такі конструкції відтворюють додаткові зауваження щодо головної частини загалом і долучаються сполучниками *що, так що*.

Спробуємо дещо детальніше зупинитися на характеристиці структурно-семантичні типології складнопідрядних речень.

**Складнопідрядні речення атрибутивної семантики в системі синтаксичних одиниць.** Науковці доводять, що в українській лінгвістиці складнопідрядні речення з підрядними означальними «сформувалися остаточно в XVII столітті», проте, вже в XIV–XV століттях, за дослідженнями О. С. Мельничука, зафіксовано постпозицію предикативних частин означальної семантики та їх приєднання за допомогою основних елементів зв'язку *що* та *котрий*. В. П. Заскалета вважає, що такий різновид складнопідрядних конструкцій виник ще в індоєвропейській промові пізнього періоду, хоча завершальні етапи цього процесу тісно пов'язані з праслов'янським періодом, остільки саме в той час сформувався основний апарат формальних засобів сполучення підрядної частини з головною [46].

Насьогодні чітко зрозуміло для більшості синтаксистів, що саме праці І. Г. Чередниченка відіграли важливу роль у вивченні статусу, типології складнопідрядних речень. Дослідження вченим підрядності як способу поєднання елементів складних конструкцій передбачило виокремлення підрядності, що стосується всього речення, окремих членів речення та

взаємопідрядність, однак зосереджувався на частиномовному статусі співвідносного компонента.

У межах присубстантивних структур синтаксист розмежовував *означальні речення* зовнішнього узгодження, внутрішнього узгодження, *підрядні означальні неузгодженого зв'язку*, *підрядні особової означальності* (приєднуються сполучним словом *хто*), *означально-часові* (приєднані прислівниками часу *коли, поки, як*), *підрядні означальні сполучниково-відносного підпорядкування*, *підрядні означально-локальні*, а також *означальні речення*, приєднані сполучниками, які використовують з різними семантичними цілями [108, с. 100].

Підрядні при займенникової залежності І. Г. Чередниченко аналізував із погляду можливості заміни ними членів речення головної частини – підмета, додатка, присудка, обставин, означення різної семантики.

В академічному синтаксисі «Сучасна українська літературна мова: Синтаксис» за редакцією І. К. Білодіда у межах логіко-граматичної класифікації подано загальний опис складнопідрядних речень атрибутивної семантики. На думку автора концепції, обґрунтованим такий термін є для синтаксичних структур такого зразка: «Складнопідрядним реченням з підрядним означальним називається таке складне речення, в якому підрядна частина виступає як атрибутивний визначник при іменнику, займеннику, прикметнику або словосполученні, що має загальне субстантивне значення у складі головного речення» [102, с. 332].

Друга половина ХХ століття позначилася актуальними дискусіями на структурно-семантичну класифікацію складнопідрядних речень, яка лежить в основі опису їхньої синтаксичної будови. Змінюється вектор об'єкта аналізу основною є не підрядна частина, а складнопідрядне речення загалом. Насамперед акцентується увага на врахування прислівності чи неprisлівності підрядної частини щодо головної, а також семантичних

відношеннях між предикативними частинами складного речення та формальними засобами їх поєднання. Дослідники почали виокремлювати два типи складних синтаксичних структур: одночленні, у яких підрядна частина уточнює, конкретизує в головні якийсь один її член і двочленні, у яких залежна частина пояснює зміст головної загалом.

Сучасна українська синтаксична наука замість термінів «дwochленні» та «одночленні» речення вживає термінологізовані поняття «речення розчленованої і нерозчленованої структури».

Натепер найбільш актуальним та обґрунтованим є у лінгвістиці є смисловий різновид класифікації складнопідрядних речень, за якого зважають насамперед на змістові відношення між їх предикативними частинами. Тому в групі складнопідрядних речень нерозчленованої структури розрізняють конструкції із підрядними предикативними частинами **з'ясувальної** та **атрибутивної** (означальної) семантики.

Поняття **«означальні речення»** вперше почав використовувати М. П. Левицький у коротенькій «Українській граматиці для самонавчання» (1918 р.). Складнопідрядні речення він називав «сполученими-залежними», а підрядні частини – додатковими. «Додаткові, залежні від головного, речення можуть заступати собою яку-небудь частину головного речення: діяльник, вислов, означення, додатки або обставинні слова» [71, с. 174]. «...Додаткові речення означальні, – трактував він, – заступаючи собою прості означення, належать до якогось іменника в головнім реченні і відповідають на питання: який? котрий?» [98, с. 177].

У мовознавстві виокремлюють кілька поглядів, які обумовлюють характеристики складнопідрядних речень із підрядними **означальними**: підрядна частина пояснює в головній частині іменник і вказує на ознаку предмета. Присубстантивна залежність цих підрядних частин впливає на терміносистему. Їх номінують *присубстантивно-означальними*, а звертаючи

увагу на синсемантичний чи автосемантичний характер головної частини, розрізняють *власне атрибутивні* і *атрибутивно-поширювальні* структури [123, с. 266].

Проф. К. Ф. Шульжук вважає, що складнопідрядні речення з підрядними означальними частинами не ототожнюють із означеннями як членами речення, а співвідносяться, зазвичай, із відокремленими означеннями, формою вираження яких є дієприкметникові і прикметникові звороти.

Натепер в українському мовознавстві накопичено значну кількість дослідницького матеріалу, пов'язаного із осмисленням складнопідрядного речення. З-поміж обґрунтованого наукового доробку варто вказати монографію «Складнопідрядні речення в сучасній українській літературній мові» Р. О. Христіанінової, яка зосереджується на дослідженні природи цих складнопідрядних синтаксичних конструкцій із погляду функційно-категорійної граматики, яка стала продовженням сфери інтересів граматичної концепції І. Р. Вихованця.

На основі рівнів синтаксичної природи складнопідрядних речень Р. О. Христіанінова виокремлює три різнопланові категорії: комунікативні, семантико-синтаксичні й формально-граматичні [111, с. 50].

Важливою для подальших наукових розвідок є думка сучасної дослідниці про роль підрядної частини щодо головної. Підрядна частина відтворює конкретну ситуацію, яка доповнює зміст основної події, таким чином одна ситуація передбачає іншу через своєрідний опис подій.

Саме така аргументація проводить чітку межу між, здавалося б, співвідносними за семантикою членом простого речення та його значеннєвим еквівалентом у складній синтаксичній структурі.

Характеристика складнопідрядних речень з підрядними означальними частинами, на думку М.В.Мірченка, виявляється логічною підкатегорією атрибутивності, разом із категорією предикативності і вказує на ознаку

предмета, яку виражає в залежній частині складнопідрядного речення [80, с. 148].

З урахуванням базових теоретичних розвідок та зважаючи на висловлені раніше критерії, Р. О. Христіанінова виокремлює окремі семантико-структурні рівні складнопідрядних речень із прислівними валентно незумовленими підрядними частинами, з-поміж яких виділяють ще два підтипи: складнопідрядні речення з присубстантивними підрядними частинами атрибутивної семантики та складнопідрядні речення з придієслівними, приад'єктивними, приадвербіальними підрядними частинами означальної семантики.

На думку більшості мовознавців-синтаксистів, кожен з цих рівнів диференціюється в певних семантико-синтаксичних класах. Синтаксичні конструкції з присубстантивними підрядними частинами атрибутивної семантики розділено на невласне-атрибутивні і власне-атрибутивні [80, с. 243–251]. Своєрідність першого виявляється в тому, що атрибутивне значення залежної частини поєднується із іншими змістовими варіантами. Щодо властивостей другого, то він характеризується конкретністю означальної семантики без додаткових супровідних конотацій і накладанням інших смислів.

Вітчизняні лінгвісти вважають, що слід поділяти складнопідрядні речення з неприсубстантивними підрядними частинами на синтаксичні конструкції з якісно-кількісним значенням (придієслівні) та якісно-характеризаційним або лише з якісно-кількісним (приад'єктивні та приадвербіальні).

Дехто із вітчизняних синтаксистів аналізує складнопідрядні речення займенниково-співвідносного різновиду як окремий структурний тип. Такі синтаксичні конструкції у своїй структурі містять опорні слова – *кореляти*, функція яких реалізується у тлумаченні змісту головної частини лексично

«порожнім» словом, що лише займає синтаксичну позицію, яку потім семантично відтворює підрядна частина.

На думку таких вітчизняних синтаксистів, як С. П. Бевзенко, І. Р. Вихованець, А. П. Загнітко, С. В. Ломакович, Р. О. Христіанінова, статус складнопідрядного речення з опорним займенниковим словом у головній частині – це окремий структурно-семантичний тип.

І. Р. Вихованець у своїх наукових розробках зосереджує увагу одночасно на особливому частиномовному статусі співвідносного елемента та на формальному зв'язку між предикативними частинами цих структур – прислівно-кореляційний, зумовлений семантичною тотожністю слова, від якого вона залежить, зміст якого пояснює залежна частина.

До найтиповіших опорних одиниць І. Р. Вихованець зараховує слова «той, те, та, такий, звідти, така, таке, там, туди, стільки, так, тоді, доти» [17, с. 337].

К. Ф. Шульжук спробував розмежувати синтаксичні конструкції з підрядними займенниково-означальними на такі типи: складнопідрядні *якісно-ототожнені* (будуються за моделлю такий – який) та складнопідрядні *предметно-ототожнені* (у головній частині найчастіше виступає займенник *той*, що вказує на особу або предмет, рідше – займенники *він, ви, всякий, кожний, ніхто, хтось, щось, дехто, хто-небудь* та ін.) [123, с. 272–273].

Синтаксист притримується думки, що займенник у ролі головних членів речення (іменної частини або підмета складеного присудка) є завжди обов'язковим компонентом структури головної частини незалежно від того, чи має він формальне вираження. Саме тому К. Ф. Шульжук, конструкції такого різновиду запропонував аналізувати в системі складних структур атрибутивного значення.

**Складнопідрядні речення з'ясувальної семантики в системі синтаксичних одиниць.** У різних Граматиках ХІХ століття підрядні

предикативні частини об'єктної семантики називають «предметові побічні речення» [98, с. 117]. З часом такі залежні частини тлумачать додатковими, які, згідно з логіко-граматичною класифікацією, виконують синтаксичну функцію конкретного члена речення. М. П. Левицький уживає ще вислів «речення додаткові-додатки» – за подібністю до «речення додаткові-діяльники», «речення додаткові-вислови», хоча поняття «додаткові речення» уперше зафіксовано у праці «Грамматична термінологія і правопис» у 1917 р. [71].

Складнопідрядні речення з об'єктними семантико-синтаксичними відношеннями із запровадженням структурно-семантичної класифікації об'єднано в один розряд. Як зазначають відомі українські граматисти, «З появою структурно-семантичного напрямку в синтаксисі вчені звернули увагу на те, що підметові, присудкові і додаткові речення мають спільні семантичні, структурні і комунікативні риси, які їх детальніше характеризують, ніж прирівнювання до членів простого речення» [97, с. 496].

Такі підрядні частини складнопідрядних конструкцій номінують «з'ясувальними», хоча більшість дослідників вважає цей термін калькою.

Лінгвісти погоджуються, що підрядні з'ясувальні предикативні частини відповідають на питання всіх відмінків і належать до семантики одного слова з головної частини, котре потребує уточнення смислу або цілковитого пояснення. Відсутність при головній частині підрядної створювала б структурну та змістову неповноту синтаксичної конструкції загалом.

Як засвідчують дослідження останніх років, складнопідрядне речення з підрядною з'ясувальною частиною є основним з-поміж синтаксичних структур з валентно зумовленими підрядними частинами. Це пояснюється тим, що семантико-синтаксична валентність опорного слова головної частини потенційно вимагає пояснень від підрядної частини.

Суттєвою є частиномовна належність, що зумовлює вживання певної граматичної форми сполучного компонента, у випадку, якщо ним постає відносний займенник. Доведено функційно, що якщо підрядні частини атрибутивного смислу не завжди є обов'язковими та передбачені значенням опорного слова, то присутність у загальній будові складнопідрядного речення підрядної з'ясувальної частини є важливою і часом вкрай необхідною для комунікативної досконалості синтаксичної одиниці.

«Дієслівна валентність – специфічна, синтаксично спрямована категорійна одиниця, що відображає сполучувальний потенціал дієслова як частини мови, обумовлений його лексичною семантикою. Така функційна особливість валентності засвідчує її стосунок і до синтаксису, і до морфології» [61, с. 151].

Підрядні частини із з'ясувальним синтаксичним змістом підкреслюють найвищий ступінь кореляції, що обумовлено граматичною природою опорного елемента-предиката з різними значеннями. Сполучуваність, що не є тотожною поняттю «валентності», на відміну від останньої, поєднує й компоненти, незумовлені потенціями семантико-синтаксичної валентності, на основі смислової кореляції.

Як доведено, у з'ясувальній семантиці необхідною побудовою є саме підрядна частина для структурної завершеності головної, будучи заміною синтаксично необхідної позиції додатка.

На слушну думку Н. Л. Іваницької, «предикативний (зв'язок – авт.), що має місце в граматичному центрі речення, і підрядний, що формує словосполучення, визначають синтаксичні позиції і є умовою для утворення синтаксичних компонентів, які ці позиції заміщують» [47, с. 20]. З'ясувальна семантика відтворює спрямованість дії на предмет в широкому розумінні цього слова.

Дослідження будови складнопідрядних конструкцій із підрядними з'ясувальними частинами зацентрувало увагу науковців на системі типових опорних слів головної частини, які своїм значенням та граматичними властивостями передбачають появу залежної підрядної частини. На думку більшості дослідників, це, насамперед, предикативні прислівники (слова категорії стану), численна група дієслів семантики мислення, мовлення, волевиявлення, сприймання та інші, деякі прикметники і дієприкметники, а також сталі сполучення слів.

Деякі науковці виокремлюють групу співвідносних з дієсловами іменників, що зберігають особливості дієслівного керування. Проте у той же час вважається, що в таких складнопідрядних реченнях підрядним частинам властива і означальна, і з'ясувальна семантика, яка загалом визначається як синкретична.

«Синкретичними (що поєднують у собі ознаки підрядних присубстантивно-означальних та з'ясувальних), – зазначає К. Ф. Шульжук, – є речення, що пояснюють у головній частині іменники (здебільшого віддієслівні) на зразок *думка, звістка, згадка, надія, чутка*» [123, с. 275].

Натепер і надалі фіксуються труднощі при розподілі складнопідрядних речень з опорними такими словами до певного класифікаційного розряду.

Апологети логіко-граматичної класифікації номінували такі речення як означально-додаткові присубстантивні.

На сьогодні подібність у поглядах на типологію складнопідрядних речень з опорними віддієслівними іменниками поділяють і сучасні представники граматичної науки. На думку Е. В. Олійник, варто розмежовувати в межах складнопідрядних структур об'єктної семантики два класи: *власне з'ясувальні* та *синкретичні речення* [83, с. 9]. До останньої групи вона зараховує *з'ясувально-атрибутивні* конструкції.

Автори ґрунтовної розвідки про синтаксичні проблемні питання І. І. Слинько, Н. В. Гуйванюк, М. Ф. Кобилянська досліджують речення з девербативами (віддієслівними іменниками) в межах складнопідрядних з підрядними з'ясувальними, але при цьому зауважують, що «при багатьох таких іменниках підрядні частини займають комбіновану позицію – об'єктного й означального поширювача» [97, с. 500].

Л. В. Шитик, керуючись насамперед семантикою опорного слова – віддієслівного іменника, також трактує одиниці з девербативами як вияв *семантико-синтаксичного синкретизму*, а точніше його *об'єктно – атрибутивного* підтипу [117, с. 9].

Отже, у своєму дослідженні ми притримуємося думки тих мовознавців, котрі вважають, що синтаксичні конструкції, у яких при опорних віддієслівних іменниках вжито вказівні займенники, що підсилюють об'єктне значення підрядної частини, аналізують в системі з'ясувальних конструкцій (... те, що...). При відсутності вказівного слова (... що...) речення з опорними девербативами розглядаємо в системі речень означальної семантики, зазначаючи при цьому синкретизм підрядної частини.

**Складнопідрядні речення обставинної семантики в системі синтаксичних одиниць.** До розчленованих речень за семантико-структурною класифікацією відносимо складнопідрядні речення із підрядними частинами, які вказують на функцію відтворення інформації про різноманітні обставини головної частини, яка відтворює базову ситуацію.

У такої групи складних конструкцій підрядна частина здебільшого відноситься до головної в цілому і, зазвичай, будучи обставинною (інший термін – детермінантною), не вимагається головною частиною для реалізації її значення.

Підрядні частини приєднуються до головної як семантичними сполучниками і сполучними словами, так і асемантичними (умова, час).

Таким складним структурам властива певна організація – підрядна частина стосується головної в цілому, окрім того, незважаючи на формально поставлене запитання від присудка, він, у свою чергу, не вимагає доповнення свого значення.

Як відомо, у розчленованих складнопідрядних конструкціях підрядна частина відображає різну обставинну семантику. Реалізацію цих значень забезпечують різні семантичні сполучники: часові, умовні, причинові, допустові, мети, наслідкові.

Семантичний зв'язок між предикативними частинами в розчленованих складнопідрядних реченнях не на стільки тісний і взаємообумовлений, як у нерозчленованих. Як ми уже зазначали, у них головна частина може існувати без підрядної і не є необхідним її продовженням, наприклад: *Діти вчоргове прокинулися від звуків сирени і поспіхом почали одягатися, (щоб спуститися в укриття)*. Як бачимо, наявність підрядної частини в цій синтаксичній конструкції обумовлена не будовою головної частини, а конкретним завданням речення загалом. Залежно від актуальності озвученого комунікативного завдання можна приєднати підрядне з іншою семантикою, наприклад: *(тому що було гучно)*.

Отже, аналіз теоретичної літератури засвідчив чіткі структурно-семантичні відмінності між розчленованими та нерозчленованими складнопідрядними реченнями, зокрема:

- предикативні частини нерозчленованих складнопідрядних речень поєднуються семантичними та асемантичними сполучними засобами (сполучниками та словами), які виконують тільки синтаксичну роль, а в розчленованих – семантичними сполучниками, які можуть передавати різні змістові відношення;

- у нерозчленованих складнопідрядних реченнях підрядна частина стосується лише якогось одного слова головної частини, а в розчленованих – головної частини в цілому;
- структурний і семантичний зв'язок головної і підрядної частин у нерозчленованих складнопідрядних реченнях більш тісний, ніж у розчленованих.

### Висновки до 1 розділу

Найбільшою і у той же час лаконічною синтаксичною одиницею-конструкцією в системі мовних елементів є речення.

Натепер і досі перспективними є усі дослідження, пов'язані із уніфікацією системи синтаксичних одиниць, виявленням своєрідності їх будови і значення, реалізацією усіх варіантів синтаксичних зав'язків та виявами типових та нетипових семантико-синтаксичних відношень.

Складні синтаксичні одиниці-конструкції утворені із предикативних частин, які під впливом контекстних умов, способів поєднання реалізують між собою своєрідні семантичні відношення, що відтворюються синтаксичними зв'язками.

Як відомо є 2 різновиди вияву сполучникового синтаксичного зв'язку – сурядний та підрядний, в основі розмежування яких лежить основна класифікаційна ознака таких конструкцій: рівноправність чи нерівноправність граматичної залежності компонентів.

Щодо порівняльної характеристики з іншими синтаксичними одиницями, то варто зазначити, що йому, реченню як комунікативній одиниці, приписують більш розгалужену структурну та семантичну диференціацію. З урахуванням певних принципів, дотримуючись традицій граматичного ладу, ці будови групують на різні групи.

Характеристика складнопідрядного речення формується на основі різних критеріїв, згідно з якими: за кількісним критерієм ми виділяємо – складні елементарної будови та неелементарні (багатокомпонентні); за ознакою синтаксичної нерівноправності – на виокремлення у складнопідрядній структурі головної та предикативної частин; за структурно-семантичними властивостями – розчленовані і нерозчленовані складнопідрядні речення; за семантико-структурним принципом – означальні, з'ясувальні та обставинні (семантичні різновиди) підрядні частини.

## **РОЗДІЛ 2**

### **ОСОБЛИВОСТІ СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНОЇ БУДОВИ СКЛАДНОПІДРЯДНОГО РЕЧЕННЯ НЕРОЗЧЛЕНОВАНОЇ БУДОВИ У ТВОРАХ Ю.ВИННИЧУКА**

#### **2.1. Синтаксичні особливості мови творів Ю.Винничука**

Внутрішній світ людини, зокрема автора художнього доробку, має можливість повноцінно проявитися у своїх творах. Дослідження мовної палітри аналізованої спадщини допоможе не тільки декодувати семантичне наповнення текстів, але і осмислити глибину ідеостилію творів Юрія Винничука.

Наша розвідка зосереджена на семантичному та структурному аналізові складнопідрядних речень, їх прагматичному потенціалі в мові художнього доробку Ю.Винничука.

Об'єктом аналізу було обрано романи різночасового періоду, які виявилися актуальними та цікавими не тільки із позиції літературного напрямку, але і будови самої мови аналізованих текстів.

Автор опрацьованих художніх творів посідає чільне місце в українській літературі ХХІ ст.

Це автор, який є надзвичайно продуктивним та різнобічним, що засвідчують його твори: різні історичні часові відрізки, полярні долі, глибина інтимних переживань, реальність буття, естетика слова та зрештою конкретні сюжетні контексти.

Інтерес дослідників слова, сюжетних критиків до індивідуального стилю письменника обумовлене насамперед осмисленням рівня зусиль творця слова для розвитку української мови, оскільки саме авторський шлях відтворює світоглядні позиції, ментальність людини свого часу.

На нашу думку, різноманітні складні синтаксичні структури, які виникли на значно пізнішому етапі розвитку мисленнєвої діяльності, є обов'язковою умовою наявності у художніх текстах майже усіх авторів. Завдяки ним відтворюються як усе загальне, типове, зрозуміле, так і конкретне, образне, детальне, яке властиве мовній особистості автора.

Із такого суб'єктивного бачення ситуації, пов'язаною із надзвичайно різносторонньою особистістю Ю.Винничука, виникає зацікавленість саме складнопідрядними реченнями, як яскравим прикладом ідіостилу письменника. Саме завдяки цим конструкціям відтворено та передано цілий набір атрибутивної, з'ясувальної та обставинної семантики у поєднанні з іншими синтаксичними одиницями з прихованим змістом. Сюжетні колізії залежать від різних обставин, переживання героїв потребують уточнень та доповнень з'ясувальної семантики, якісна характеристика поглиблює додатковими знаннями загальну картину подій.

Нами із аналізованих романів Ю.Винничука було вичленовано близько 580 складнопідрядних конструкцій, з-поміж яких 45 % становлять елементарної будови, та 55 % – багатокомпонентні, тобто неелементарної будови; окрім того, 33 % – складнопідрядні з'ясувальні речення, 36 % – складнопідрядні речення з підрядними означальними частинами, 31 % – складнопідрядні конструкції з підрядними детермінантними (обставинними)

частинами. Як бачимо, цим структурам притаманна різна частотність, яка, насамперед, залежить від авторської позиції. Наприклад: *Та коли ми заїхали на стоянку, де нас уже чекали поляки, раптом з-за рогу вигулькнув і наш знайомий газик* (4); *Тенгіз опустив праву руку в кишеню, де у нього лежав самовикидний ніжик* (4); *Почав я з того, що зробив рейд по кінотеатрах, переглядаючи інколи по три фільми на день* (6); *Я пив тільки вишукані напої, які годі коштували смішні гроші, а продавались на кожному кроці* (6); *І ось одного сонячного липневого дня я відчув, що з мене уже всього цього досить і пора братися за розум* (6); *І от на зупинці «четвірки» сталася пригода, яка започаткувала цілу смугу життєвих катавасій* (6); *Особливо це дошкуляє, коли ви кохалися з панною зовсім недавно, коли злизували з її язичка чуттєві слова і плели усілякі нісенітниці, від яких вона, здавалося, мліла* (4).

Натепер важливо чітко усвідомлювати значення поняття «складне речення» у форматі багатоаспектності.

Уніфікованою є позиція, прихильниками якою ми є, про те, складними називаються конструкції, які містять дві або більше предикативні частин, об'єднані в одне ціле за змістом та інтонаційно.

З позиції функційності цієї синтаксичної одиниці, то воно, складне речення, має багато спільного з простими будовами, проте з погляду формального складу вони є відмінними, оскільки компонентами складного речення є умовно речення, які за структурою тотожні з простими одиницями та поєднані певним синтаксичним зв'язком.

Основна риса розмежування складного і простого речення – це реалізація кількісного критерію: одна предикативна частина – просте речення, дві предикативні частини – складне речення елементарної біпредикативної будови, три і більше – багатокомпонентне, поліпредикативне, неелементарне складне речення.

Особливістю складнопідрядних конструкцій є нерівноправність його частин: від головної синтаксично залежить підрядна частина, у якій завжди експліцитно чи імпліцитно представлений семантичний чи асемантичний сполучний засіб як показник її несамотійності.

Структурні властивості є визначальними при розмежуванні головної і підрядної частини речення. Рівноцінність реалізується у синтаксичному відношенні обох предикативних частин, проте часто саме підрядна частина передає основний зміст складнопідрядного речення.

У складнопідрядних конструкціях підрядний синтаксичний зв'язок реалізується у двох різновидах: прислівному або детермінантному. Відмінності між ними мають специфіку в реалізації своїх функцій: прислівний зв'язок є передбачуваним, але не обов'язковим, а детермінантний – непередбачуваним, зумовлюється потребами комунікації.

Частими є випадки, коли в головній частині функціують вказівні слова на зразок *там, той, туди, тоді, так, щось, хтось, все, всюди, завжди* та ін. У такому разі прислівний і детермінантний різновид підрядного синтаксичного зв'язку може бути кореляційним.

Щодо засобів зв'язку предикативних частин, то універсальним засобом є інтонація мовлення, яка реалізує їх єдність (так звана інтонація завершеності), однак матеріальним засобами вираження є: сполучні засоби (сполучники та сполучні слова), порядок розташування компонентів складнопідрядного речення.

Отже, аналіз теоретичної літератури та наша картотека ілюстративного матеріалу засвідчила усю систему парадигми в межах складнопідрядного речення авторства Ю.Винничука: складнопідрядне речення елементарної / неелементарної (багатокомпонентне) будови, складнопідрядне речення розчленованої/нерозчленованої структури, складнопідрядне речення з підрядними означальними, з'ясувальними, обставинними (детермінантними)

частинами, складнопідрядні речення, предикативні частини у структурі яких функціують ускладнювальні компоненти.

## 2.2. Складнопідрядні речення з підрядною означальною частиною

Натепер представники більшості синтаксичних шкіл схильні до уніфікації типології складнопідрядних речень з підрядною означальною частиною, розглядають їх окремо, незважаючи на неоднозначність таких думок.

За основу беремо визначення К.Ф.Шульжука, на думку якого **складнопідрядні речення з підрядною означальною частиною (атрибутивною)** – це такі речення нерозчленованої (одночленної) структури, в яких підрядна частина відноситься до члена речення головної частини (підрядний прислівний синтаксичний зв'язок), вираженого іменником, займенником, субстантивованим словом, і вказує на ознаку предмета, виконуючи атрибутивну функцію [123].

З урахуванням граматичних властивостей опорного слова в головній частині та специфіки вияву прислівного підрядного синтаксичного зв'язку з-поміж **складнопідрядних речень з підрядними означальними** виокремлюють:

1. *присубстантивно-означальні* – підрядна частина пояснює опорне слово, виражене іменником, субстантивованим прикметником чи дієприкметником;
2. *займенниково-означальні* – підрядна частина розкриває зміст, конкретизує значення займенника в головній частині, який вказує на особу чи предмет або містить якісну характеристику того, що виражене підметом. На цій основі за структурно-семантичною класифікацією ці речення поділяються на такі його різновиди:

Як засвідчив аналіз джерельної бази, в романах письменника найпоширенішим різновидом цих складних речень є складнопідрядні речення з підрядним присубстантивно-означальним (61 % від усієї кількості речень цього різновиду) та менш поширеними, хоча властивим ідіостиллю Ю.Винничука, займенниково-означальним (39 %). Наприклад: *Поволі оці блукання перетворилися на гонитву за щастям, яке причаїлося невідомо де* (3);

*Потворам, таким, як я, просто не місце на землі* (3); *Я писав вірші, від яких у мене на очах проступали сльози...*(3); *Перед танцями в інституті Ярको поволік мене на свій факультет, де в одній із аудиторій зібралися історики і заправлялися для хоробрості* (4); *Але розкажіть мені те, що ви не говорили поліцейському* (6).

**Складнопідрядні речення з підрядними присубстантивно-означальними частинами.** Наша наукова розвідка, що у своїх романах Ю.Винничук вдало реалізує різноманітні структурні схеми складних конструкцій з підрядними частинами присубстантивно-означальної семантики.

Дослідження аналізованого доробку показало, що на частоту функціонування в ньому складнопідрядних означальних речень впливає не лише обсяг, а й зміст твору. Занурення героїв у власні роздуми, реальність ситуацій з властивою їй характеристикою якісного уточнення, супровід додатковими повідомлення — незамінним елементом таких структур є підрядні предикативні частини означальної семантики.

За нашими даними, своєрідна частотність функціонування елементарних складнопідрядних речень присубстантивно-означальної семантики можна пояснити бажанням письменника не тільки детально подати більше нової інформації, але насамперед якісно уточнити, обґрунтувати вже озвучені

складові ситуації: *У якомусь барі познайомилась із бурмилом років тридцяти п'яти, який запропонував пожити в нього (5); Після такого жесту, який вказує напрям руху для грошовитого клієнта, повії зводять голови і насторожено проводжають поглядами кожного з них (5); Домбровського висміяли, продемонструвавши на прикладі лише одного факультету, яка нісенітниця криється у його звітах (4); У ті часи було модно влаштовувати різні «вогники», на які запрошували місцевих знаменитостей (4); описати деталі навколишньої дійсності чи внутрішнього світу персонажів: У читача може скластися враження, що автор був набагато молодший від своїх гостей (5); «Секретарка» йшла на штурм чергової «нездоланної фортеці», яку не брав навіть хабар (5); Динамістки були особливим типом панянок, які проводили час у кнайпах (5); Другим, хто працював і щось заробляв, був Богдан Марцінко (4); розставити змістові акценти, виділити предмет чи явище з-поміж подібних: Разом ми мали вдавати студентів-греків, які навчаються у Львові (5); Зате обидві «гречанки» мали напихаті кільканадцять необхідних для їхньої професії фраз, яких вони набралися в одеському порту (5); Мешкав я на ту пору сам у привітному будиночку, який належав колись моєму дідові (5); Тут вона перерахувала з півдесятка колежанок, котрих я не тільки грав, але й мріяв пошлюбити (3).*

Як відомо, формальною одиницею відтворення означальної семантики у складнопідрядних реченнях є сполучні засоби, які при цьому властиво виконувати семантичну чи асемантичну функцію.

За нашими даними, найпоширенішими сполучними засобами в межах цих складних конструкцій є такі формальні показники залежності, як *які, яка, що, де*. Наприклад: *А ще я жадібно ковтав книги, які замовив поштою, і за рік служби чекала на мене їх уже ціла гора (6); Але я не спускав очей з Маруньки, яка почала переговори з водіями, жваво жестикулюючи і тичуючи пальцем кудись в неозору далечінь (6); Вранці він довго шукав*

гаманця, який чомусь опинився під ліжком (6); *І головне, що кидає!* (3); *Можливо, це якраз саме те, що вам потрібно* (3); *Чоловік тупий і безпросвітний, якому доручили в інституті читати естетику* (4).

Щодо явища розрізнення сполучників і сполучних слів підрядності, то, як ми переконалися, особливі труднощі виникають при виокремленні в тексті багатofункційних омонімічних слів *що*, *як*, *коли*, *де*. Наприклад: *Я граю все, що рухається на двох ногах протилежної статі* (3); *Інша річ, що мало хто на це відважується* (3); *Про щось таке, щоб вам позаздрив кожен* (3); *Я взагалі не зміг би зліпити докупі таких слів, як: «Вибач мені, але я покохав іншу», чи «Між нами все скінчено. Давай розійдемося»* (3); *У читача може скластися враження, що автор був набагато молодший від своїх гостей* (6); *Майже навпроти готелю «Львів» був скверик і автостоянка, де паркувалися польські авто* (6); *Розповівши про Маруньку, ми нарешті дійшли до того місця, де читач повинен дізнатися, як і чому вона з Леською опинилася у Львові* (6).

Найпоширенішим означальним сполучним засобом в ідіостилі Ю.Винничука є сполучник **що**, який може пов'язувати не лише підрядні означальні з головним реченням, а й з'ясувальні, міри і ступеня, а також порівняльні підрядні частини. Наприклад: *Інша справа, що за це нам нічого не платили* (4); *Я роззирнувся залюю й побачив чийось підняту руку, що махала мені* (6); *Тут вигоріли всі меблі й поверхня підлоги, що була вся залита водою* (6); *Таке, на що хочеться тільки ошелешено розсміятися* (3).

За нашими даними, письменник має певну комунікативну мету, використовуючи в синтаксичних структурах засіб зв'язку *що*, котрий, зазвичай, відтворює елементи розповіді, у той же час він не має бажання одразу з позиції якісної характеристики конкретизувати якийсь компонент ситуації. Такий вияв більше схоже на задум поглибити двозначність: не чітко яка?, а із відтінком сумніву, зануренням в зміст кожного слова, своєрідна

виправдана «кострубатість» схеми речення, наприклад: *П'ятсот за те, що станеш опікуватися ними* (6); *У читача може скластися враження, що автор був набагато молодший від своїх гостей* (6); *Про те, що їхня дама не перебуває із жодним з них у подружньому зв'язку, нам наперед відомо* (6). Як бачимо, окрім того, Ю.Винничук, використанням сполучного слова *що* зацентрував увагу на серйозності для змісту речення семантики опорного слова в головній частині.

Ми вчергове переконуємося в тому, що такі конструкції містять особливу авторську зосередженість на конкретних елементах: *Тоді всі ті слова, що вона шептала вам – тільки вам у цілому світі – і які ви вже встигли надійно забути, починають зринати, наче роздуті потопельці, із дна пам'яті* (4); *Наталя, здавалося, вже змирилася з тим, що переїзд до Югославії з технічних причин не відбудеться, і зосередилася на грузинів* (4); *Я не отримав на руки жодного документу, що мене оштрафували і що в мене щось конфіскували* (4); *Міг би й більше, але набрався такого нахабства, що звабив медсестру* (4).

Аналіз ілюстративного матеріалу показав, що частотними у такій групі складних речень є група структур з підрядними, що приєднуються до головної такими засобами зв'язку: **як, яка, який, які, яким, яке, де, коли**: *Разом ми мали вдавати студентів-греків, які навчаються у Львові* (6); *Зате обидві «гречанки» мали напихваті кільканадцять необхідних для їхньої професії фраз, яких вони набралися в одеському порту* (6); *Бо ті золоті кульчики, які з'явилися в неї після аборту, спонукали мене до глибоких роздумів* (6); *Заплющую очі і бачу, яке бурхливе майбутнє розкривається переді мною...* (6); *Вранці він довго шукав гаманця, який чомусь опинився під ліжком* (6); *Від того місця, де починається ліс, проїдеш кілометр і зупинишся* (6); *Вона мала на увазі скверик на проспекті Свободи, де збираються синього кольору алкоголіки* (6). Зазвичай, на таку підрядність

накладено додаткові відтінки часового та локативного значення, завдяки можливій заміні сполучними засобами *де, коли*.

Ми встановили, що найпоширенішими в аналізованих романах все ж залишаються складнопідрядні речення, предикативні частини яких поєднуються за допомогою типових якісних елементів зв'язку *яка, який, які, яке*. Наші спостереження засвідчили, що саме вони вміло відтворюють тісний як семантичний зв'язок між предикативними частинами, так і граматичний, оскільки відбувається повне узгодження граматичних значень. Відмінкова форма залежить від синтаксичної функції сполучного засобу в підрядній частині.

Порядок розташування предикативних частин залежить від задуму автора максимально чітко, але не нав'язливо підкреслити важливу частину синтаксичної структури. Нами зафіксовано поширені 2 позиції розташування підрядних частин щодо головної: інтерпозиція та постпозиція. Це свідчить про його універсальність, не зацикленість на типовості схем, гру інтелекту та бажання бути почутим. Наприклад: *Бо ті золоті кульчики, які з'явилися в неї після аборту, спонукали мене до глибоких роздумів* (6); *Після такого жесту, який вказує напрям руху для грошовитого клієнта, повії зводять голови і насторожено проводжають поглядами кожного з них* (6); *Від кожної панни, з якою був близьким, я дізнавався про себе щось нове* (3); *Тут вона перерахувала з півдесятка колєжанок, котрих я не тільки грав, але й мріяв пошлюбити* (3); *Спочатку я переспав з однією знайомою, яка займалася танцями й була значно вища за мене* (3); *Інші враження залишила по собі оперна співачка, яку я прозвав Аїдою* (3).

Як бачимо, особливістю розташування предикативних частин є переважно постпозиція одразу після опорного слова. Якщо ж розташувати підрядну частину в іншому місці, то може дещо ускладнитися розуміння змісту речення,

Нами не зафіксовано складнопідрядних конструкцій, у яких підрядна означальна займає препозицію щодо головної частини.

**Складнопідрядні речення з підрядними займенниково-означальними частинами.** Наше дослідження засвідчило, що важливе місце у мовистилі Ю.Винничука займають складнопідрядні речення з підрядними займенниково-означальними частинами.

Означальна семантика між предикативними частинами у такій типовій синтаксичній конструкції має свою специфіку вираження, оскільки опорне слово не має конкретного змістового наповнення. Залежна частина, крім того, пояснює, уточнює інформацію головної частини, а також містить цілком нове повідомлення щодо співвідносних одиниць.

Особливістю таких синтаксичних конструкцій є наявність у головних частинах опорних слів, зміст яких чітко реалізують залежні частини. У функції корелятивів із займенниково-означальних речень аналізованих романів Ю.Винничука найчастіше виступають вказівні займенники: **те** (27 %), **ті** (12 %), **тих** (12 %), **та** (10 %), **таке** (6 %), **такі** (6 %), **той** (5 %), **таких** (4 %), поодинокі випадки вживання слів **такого** (2 %), **така** (2 %), **такого** (2 %), **ця** (2 %), **оці** (2 %), **оце** (2 %), **цій** (2 %), **цю** (4 %), **отим** (2 %), **все** (1%). Наприклад: *Таке, на що хочеться тільки ошелешено розсміятися* (3); *Потворам, таким, як я, просто не місце на землі* (3); *Я граю все, що рухається на двох ногах протилежної статі* (3); *Про щось таке, щоб вам позаздрив кожен* (3); *Можливо, це якраз саме те, що вам потрібно* (3); *Будь-коли я можу опинитися серед тих, що сидять у скверику навпроти гастроному* (6).

За нашими даними, найчастотнішим корелятом є слово «те». Як вважають лінгвісти, своєрідною ознакою співвідносного слова є відсутність не тільки реального значення, що потребує певної конкретизації, а ще й до

того семантики родової ознаки. Письменник використовує його свідомо, зосередившись на тому явищі чи факті, які розуміємо за такою зовнішньою формою.

Окрім того, займенник **те** виконує стилістичну функцію підсилення емоцій висловленого контексту. Особлива увага до цього корелята в синтаксичних конструкціях, зміст яких акцентовано на ставленні автора до героїв сюжетного твору, чи безпосередньо на думках й позиціях щодо певних подій у житті самих героїв, наприклад: *Але розкажіть мені те, що ви не говорили поліцейському* (6); *На столі букети квітів, які свідчать про те, що наряд гуляє чийсь уродини* (6); *П'ятсот за те, що станеш опікуватися ними* (6); *Про те, що їхня дама не перебуває із жодним з них у подружньому зв'язку, нам наперед відомо* (6).

За нашими даними, опорні слова у поєднанні із сполучними засобами утворюють корелятивні пари, з-поміж яких центральними є корелятивні пари **ті (та, те) – що** (сполучне слово).

Отже, наше дослідження засвідчило, що основне змістове наповнення предикативних частин несуть лексичні компоненти, а кількість підрядних частин у складнопідрядній конструкції, семантика, відтінки, спосіб розташування залежної частини щодо головної створюють внутрішньотекстову динаміку тексту, допомагають виразніше виявити авторський задум, підкреслити прихований сенс висловленого.

### 2.3. Складнопідрядні речення з підрядною з'ясувальною частиною

Мова романів Ю.Винничука містить чисельні приклади складнопідрядних конструкцій з підрядними з'ясувальними частинами, які є засобами деталізації актуальних для конкретних ситуацій сюжетної лінії дій,

станів, для відтворення рівня переживань героїв, динамічності розвитку контекстних колізій.

Ми переконалися, що кількісний розподіл цього різновиду обумовлений кількома факторами, з-поміж яких обсяг та зміст аналізованих романів. Картотека ілюстративного матеріалу нараховує 190 складнопідрядних речень з підрядними з'ясувальними частинами. За нашими даними своєрідністю мовостилю письменника є використання елементарних конструкцій, однак нами зафіксовано і приклади складнопідрядних неелементарних речень такої семантики.

Романи Ю.Винничука – це насамперед актуальність та динамізм життєвих ситуацій за рахунок зосередженості на діях, які є основою життя, тому автор акцентує у своїх розповідях саме на суттєвості таких слів, які слід розтлумачити, аби читач зрозумів його комунікативний задум. Саме це вплинула на поширеність складних речень з об'єктною семантикою.

У таких структурах базовими є опорні слова, оскільки саме їхня не завжди зрозуміла для читача семантика потребує подальшої логічної та лаконічної деталізації. Проте варто не забувати, що з'ясувальна семантика конкретного опорного дієслова (через властиву їм валентну сполучуваність) не може бути наділеною необмеженою кількістю сем. Тому таким конструкціям властива елементарність, яка, окрім того, обумовлена стилістичними та прагматичними функціями їх реалізації.

Щодо засобів вираження опорних слів, то варто зазначити, що ними може бути невелика за частотністю група дієслів, яка потребує уточнення своєї семантики підрядною частиною. Проте функцію опорного слова можуть реалізовувати і слова інших частин мови, якщо вони у процесі мовлення набувають не властивих їм граматичних ознак, семантичних властивостей і переходять у розряд дієслів.

За нашими даними, це базові слова, які відтворюють загалом семантику мовлення, мислення, сприймання, волевиявлення, бажання.

З урахуванням класифікації опорних слів авторства Е. В. Олійник [83], ми спробували систематизувати групи складнопідрядних речень з'ясувальної семантики із картотеки ілюстративного матеріалу, у яких типовими є такі опорні компоненти зі значенням: **розумової** діяльності: *А для чистоти експерименту переконати себе, що її не було ніколи* (3); *За кілька хвилин я збагнув, що всі папки мають схожі бланки й документи, різниця лише в прізвищах і фотографіях* (6); *І думай, що хочеш* (3); *З того, що все ж таки запам'яталося, поставала дуже неприваблива картина* (3); **мовленнєвої** діяльності: *І лише тепер вона зателефонувала мені й сповістила, що мусимо розлучитися* (3); *Я витяг картку паперу і написав польською, що буду чекати в готелі біля газетного кіоску* (4); *І він почув, як та слухавка клацнула* (3); *Зайве й казати, що від ляпасів по писку я так ніколи й не убезпечився* (3); *Принаймні я тричі мусив пояснювати, що саме потребує* (4); **психічної** діяльності, **емоційного стану**: *І ось на цих зборах я врешті дізнаюся, яке нещастя звалилося мені на голову* (4); *Вони знають, як догодити хлопві* (3); *Отже, ви не вірите, що то був нещасний випадок* (6); **волевиявлення, бажання, спонукання, потреби, заклику, обіцянок**: *Вони враз обступили мене і почали просити, аби я влаштував їм зустріч з поетом* (4); *Я хуленько з'ясовую у поляків, які саме сорочки та джинси вони мають* (4); **подієвості, буття**: *Тим часом компанія починає усвідомлювати, що її розіграли* (4); *Я знаю лише, що познайомилися вони під час судового процесу* (6); **опорні дієслова фізичної діяльності і сприйняття органами чуття** не є властивими для мови творів письменника. Це структури на зразок *Ну а тепер бачу, що розслідування таки є* (6).

За нашими даними, в мові романів Ю.Винничука зафіксовано складнопідрядні речення, у яких опорним словом виступають

дієприслівники. Підрядна частина залежить від одиничного дієприслівника або дієприслівникового звороту. Це структури на зразок *Здавалося, що якийсь фатум висить наді мною* (3); *Мені здалося, що моя душа спурхує і мчить туди, до зірок* (3); *Не хотілося б, щоб воно пропало* (6). Вони не є поширеною групою синтаксичних одиниць, але необхідною для того, аби автор своєрідно використав своєрідний контекст власних сумнівів для підказки читачам.

За нашими даними, роль опорних слів можуть виконувати прикметники та прислівники, яким властива своєрідна сполучуваність, яка впливає на набуття ознак валентності при можливості потрапляння їх у предикативну позицію. Тоді вони набувають потенційних ознак дієслівних форм. Це конструкції на зразок *Однієї-двох машин було достатньо, щоб жити цілий місяць безтурботно* (3); *Дзеркалу завше байдуже, який писок відображати* (3).

Аналіз картотеки ілюстративного матеріалу засвідчив незначний реєстр в аналізованих романах Ю.Винничука прислівників, які виконують функцію предикативів у головній частині складнопідрядних одиниць з підрядними об'єктної семантики. Зазвичай, вони реалізують семантику впевненості /невпевненості (очевидно, ледве, видно, звісно), характеристику того, про що йтиметься в залежній частині (добре, розумно, жаль, дивно, цікаво): *Хтозна, коли я ще побачу таку красу* (3).

Картотека ілюстративного матеріалу складнопідрядних конструкцій з підрядними з'ясувальними фіксує такі типові для мови романів Ю.Винничука сполучні засоби: сполучні слова **що, як, коли, де, поки, хто, той, які, коли, чому**; сполучники **що, як, щоб, чи**. Наприклад: *Водій сказав, що йому так важко зорієнтуватися і чи не могла б панна сісти до нього в авто і показати* (6); *Панночки були в цій справі ще недосвідчені й не знали, як такі коктейлі вставляють* (4); *У певні хвилини панночок починає цікавити,*

кого вони пригостили своїм скарбом (4); Забава скінчилася тим, що нас вистежила Василева жінка й почала скандалити (4); Скажемо, що він після військових маневрів посадив нас у БТРа і взяв із собою прокататися (4); Після пляшки шампанського я завше готовий розповідати про все, що пережив (3).

За нашими даними, частими є приклади речень, у яких семантика засобів зв'язку іноді нашаровується на зміст підрядних частини, при цьому зумовлюючи зміни об'єктної семантики, таким чином впливають на комунікативну спрямованість синтаксичної одиниці.

Найчастіше в мові його творів у контексті складнопідрядних речень із з'ясувальною семантикою вжито сполучний засіб *що*, наприклад: *Я б навіть уточнив, що й не таке буває* (6); *Ви ж самі кажете, що спричинив пожежу алкоголь* (6); *Уявімо, що хтось прийшов до них* (6); *Себто це означало, що він не бачить поважних перспектив у цій справі* (6); *Я думаю, що крізь висаджені вікна він уже мав би вивітритися* (6).

Сполучні засоби є не лише формальними засобами творення підрядного зв'язку, а й безпосередньо впливають на реалізацію семантико-синтаксичних відношень у реченні. Особливо виражено це спостерігаємо в з'ясувальних підрядних частинах, які поєднані сполучними словами, характерними для інших одиниць.

Серед переліку сполучників, презентованих у романах Ю.Винничука, функціонує сполучник *щоб*, який не є характерним його авторському мовленню. Наприклад: *Не хотілося б, щоб воно пропало* (6).

За нашими даними, складнопідрядним реченням загалом авторському мовленню характерний фіксований порядок розташування головної і залежної частин: головна – залежна. Проте ми зафіксували в аналізованих романах поодинокі приклади речень із інтерпозитивним розміщенням підрядної частини щодо головної. Це конструкції на зразок *З того, що все ж*

*таки запам'яталося, поставала дуже неприваблива картина (3) (зазвичай, це структури, у яких опорним словом є займенник у непрямому відмінку; проте не завжди опорний компонент виражений таким засобом вираження). Щодо препозитивності підрядної частини в таких синтаксичних одиницях, то ми не зафіксували таких прикладів.*

Отже, наш аналіз джерельної бази показав, що ці одиниці є типовими для мови творів Ю.Винничука, оскільки реалізують чітку комунікативну, прагматичну функції: забезпечення читача необхідною інформацією, що допомагатиме зрозуміти авторський задум.

#### **2.4. Специфіка ускладнення предикативних частин складнопідрядних речень в аналізованих романах**

Джерельна база складнопідрядних конструкцій із мови романів Юрій Винничука чітко засвідчила зацікавленість автора введенням до предикативних частин ускладнювальних компонентів. На слушну думку дослідників, з-поміж яких С. Я. Єрмоленко, саме «ускладнення синтаксичних конструкцій, уживаних у художній прозі, треба розглядати як закономірний розвиток художнього стилю, що полягає в тісній взаємодії, переплетенні типів описового, оповідного мовлення і роздумів» [35, с. 196].

Така особливість ідіостилу засвідчує бажання автора більш детально розкрити та описати ключові епізоди та передати стан емоційного напруження героїв, їх впевненість чи невпевненість, роздуми, внутрішній світ. Ці елементи структури речення підживлюють інтерес та підсилюють враження від сюжетної лінії, таким чином провокуючи подальше продовження складного речення черговою предикативною частиною. Своєрідна авторська типовість мови романів Ю.Винничука представлена в

нашій картотеці такими конструкціями, наприклад: *Учитель тицьнув Маруньці два карбованці на таксі, **висловивши переконання**, що однієї консультації буде малувато (Діви); Я їх відразу перехрестив Марунькою і Леською, на що вони **відреагували** божевільним реготом, **але не заперечували** (Діви); Можна, **правда**, було консультиватися і в директора, якби це не була жінка (Діви); **Пройшовши курс навчання**, Леська зрозуміла, що **не любов** керувала самаритянським вчинком Шафи, а звичайні **гроші** (Діви); Сусідка, **користуючись цим**, **поновила** розкопки і **таки знайшла**, що **шукала** (Діви).* Як бачимо, ці ускладнювальні одиниці суттєво не впливають на зміст предикативних частин, проте стають додатковим засобом увиразнення, стилістичного відмежування вже відомої інформації та виклад нової.

За нашими даними, в аналізованому доробку Ю.Винничук за певної комунікативної потреби використовує у межах предикативних частин складнопідрядних речень, зазвичай, відокремлені звороти, однорідні члени речення, рідше вставними словами та звертаннями, поодинокими є вставлені конструкції. Наприклад: *Інакше хтось зможе медитувати на твій центр і дізнається про тебе таке, що тобі й не снилось (3); Може, вона думала, що я вирішив пити шампанське з двох келихів по черзі? (3); Здавалося, я поклав під язик здохлу жабу, яка за ніч розклалася (3); Та дівчата, на щастя, сприймали їх, як спробу киянина підлаштуватися до них (4).*

Цікавими є приклади складнопідрядних речень, у яких в одній із частин автор для відтворення значної кількості інформації, а також, очевидно, через бажання бути швидше почутим, намагається поєднати кілька видів ускладнювальних елементів. При цьому у нього немає типовості у використанні таких одиниць у структурі складної конструкції. Наприклад: *Я підійшов і справді побачив красуню з попелястим волоссям, що сиділа, закинувши ногу на ногу (6); Я йшов лісом, перестрибуючи через потічки, які*

*струменіли в невідомому напрямі, продираючись через густелезні завали сушняку, видряпуючись на пагорби і вихором збігаючи в долини (3); Коли Ярکو, звівшись на ноги, посунув знову до зали, я не став його стримувати, мирно чекаючи під сходами (4).* Як бачимо така подієва надмірність не є нав'язливою, але змістовно виправданою своєю словесною лаконічністю.

На думку більшості вітчизняних науковців, функціонування у структурі прозового твору синтаксичних конструкцій простої та складної будови, у структурі яких яскраво реалізує доповнювальне семантичне значення система ускладнювальних компонентів, є ознакою художнього тексту. У цьому контексті цінною для мовознавців є джерельна база складнопідрядних речень із романів Ю.Винничука, оскільки він як непересічний автор вміло використовує всі можливості зацікавити сучасного читача.

За нашими даними, цікавими є приклади речень, у яких своєрідним прийомом ускладнення характеризується процес накопичення у будові складної конструкції однорідних членів речення, зокрема однорідних присудків. Наприклад: *Я штовхнув хвіртку, зайшов на подвір'я і відразу ж почув, що мене хтось кличе (6); Дізнавшись про це, я відчув, як важка зимна крига сповзає мені з грудей і вільніше стає дихати (3); Тому я відразу закивав головою і щиро запевнив, що начальник цеху товариш Кузь – мій родич по маминій лінії (4); Пішов до начальника штабу й сказав, що мені потрібно у справах бібліотеки піти в бібколектор (4).* Очевидно, авторське завдання насамперед запобігти збігу кількох предикативних підрядних частин різної семантики за рахунок уведення до структури однорідних членів речення.

Картковий матеріал засвідчив, однорідними можуть виступати усі члени предикативних частин складного речення, однак із різною частотністю. Найтиповіші ускладнювальні компоненти – це однорідні присудки.

Ми виділили із аналізованих романів значну групу складнопідрядних речень, у частинах яких поширеними є різні види відокремлених членів речення. Зазвичай автор надає частотну перевагу відокремленим обставинам, вираженими дієприслівниковими та порівняльними зворотами.

Дехто із дослідників мовознавчих питань слушно підкреслює особливість такої типовості у використанні відокремлених та однорідних членів речення у складних конструкціях. На їх думку, саме ці одиниці ритмізують саму прозу.

Поширеними в мові романів Ю.Винничука є складнопідрядні речення у предикативних частинах яких використано вставні слова. Мета їхнього використання – висловити власне ставлення та особисту позицію до подій, що відбуваються. Окрім того, автор створює своїх героїв простими людьми, яким властиво сумніватися або навпаки переоцінювати свої можливості, наприклад:

*Здається, я забув сказати, що я тоді йшов під руку з одною чарівною особою (3); Власне, з них усе й починається, бо спочатку на площу просочуються саме вони – люди в цивільному – і набитим оком фіксують підозрілих типів (6); Наталя, здавалося, вже змирилася з тим, що переїзд до Югославії з технічних причин не відбудеться, і зосередилася на грузинів (4).* Як бачимо, для автора ці вставні слова та словосполучення є влучним засобом висловити через своє посередництво думки персонажів або ж власні міркування, окрім того, вони емоційно посилюють виклад.

## **2.5. Складнопідрядні багатокомпонентні речення нерозчленованої структури**

Специфіка індивідуально-авторського стилю Ю.Винничука засвідчує особливості щодо кількісного співвідношення в аналізованих романів

неелементарних та елементарних складнопідрядних конструкцій. Ми виявили, що мові романів письменника притаманна більшість складнопідрядних багатокomпонентних складнопідрядних конструкцій (57 %) з властивою їм типовістю та менша поширюваність елементарних речень (43 %).

На нашу думку, перспективними для подальшого нашого дослідження стали багатокomпонентні складнопідрядні речення, які ми вичленували шляхом суцільної вибірки із текстів творів Юрія Винничука. Вони насамперед характеризуються складністю зв'язків між предикативними частинами та багатим смисловим навантаженням. Використання таких структур яскраво свідчить про високу індивідуальну творчу майстерність письменника, його вміння оперувати словом. Наприклад: *Я пив з класними письменниками, які не мали змоги надрукуватися, і з модерними художниками, які демонстрували свої картини лише в майстернях* (Діви); *Не знаю, який мене чорт підкусив бовкнути таке, чого не дозволила б собі жодна нормальна людина* (Діви); *Я знаю один трафунок, коли чоловік зловив свою жінку на гарячому точнісінько, як у банальному анекдоті, повернувшись достроково з відрядження* (Діви); *Однак це був не надто спокійний бізнес, бо час від часу робила набіги міліція, і коли їй вдавалося когось прилапати за купівлею джинсів чи сорочок, то відразу загірбала у відділок* (Діви).

Аналіз ілюстративного матеріалу засвідчив, що важливим синтаксичним засобом стилю письма Ю.Винничука є функціонування у палітрі творів складнопідрядних структур з кількома підрядними або означальними, або з'ясувальними предикативними частинами. Наприклад: *Якщо вам уже траплялися дівчата, які присвятилися науці, то зможете скласти певне уявлення про Марту* (3); *І ви її знаєте, хоча цього й не усвідомлюєте, бо вам страшно це усвідомити* (3); *Той самий, який прославився на весь світ тим,*

*що в його стінах навчається найкращий у світі яйцеметач (4); З подивом я стежив, як дружно голосує зала за список комітетників, частина яких щойно тільки вступили до інституту і були нікому невідомі (4).*

Більшість мовознавців одностайні в тому, що складнопідрядні неелементарні речення є засобами реалізації своєрідних авторських задумів: більшої диференціації семантики реченнєвої структури, поглиблення авторського моменту думки додатковими повідомленнями завдяки уведенню у структуру кількох предикативних частин; всебічно розгорнути пояснення якоїсь вагомої інформації про особу, дію чи подію. Окрім того, ці структури є відображенням ідеостилу письменника, зокрема його творчої думки.

За нашими даними, відзначаються значною частотністю та специфікою відображення авторської позиції складнопідрядні речення неелементарної будови з кількома прислівними підрядними різної семантики: означальні та з'ясувальні. Саме такі поєднання частин формують своєрідні моделі багатокomпонентних складнопідрядних структур: однорідна і неоднорідна супідрядність, послідовна підрядність та деякі види контамінованих конструкцій. Наприклад: *Той, хто дзвонить, перебуває у кращому стані, бо перед тим, як зателефонувати, якийсь час обдумує, що має казати, він знає, чого хоче, а той, хто бере слухавку, абсолютно неготовий до розмови (3); Яка може бути розмова, коли дзвонять із Америки і, економлячи гроші, лепечуть похапцем, захльобуючись словами, ковтаючи окремі склади, без жодної паузи, яка б дозволила що-небудь второпати – сонний мозок не встигає усе це перетравити, усвідомити, відбити...(3); Йому навіть примарилося, що він почув і її слова, звернені вже не до нього, а до іншого чоловіка, який увесь час був поруч і слухав їхню розмову (3); От є такі кобіти, які просто приречені бути матінками і тільки й чекають, коли їм вдасться захомутати об'єкт, який вони почнуть з особливим задоволенням виховувати і напучувати на істинний шлях (3).* Як бачимо, авторський задум

реалізувати своє бачення розгортання подій, поглиблення якоїсь характеристики чи детальне всебічне пояснення якоїсь ідеї, а, можливо, і цілий спектр різнотипних думок, сплутування їх між собою цілком виправданий застосуванням таких синтаксичних будов.

За нашими даними, суттєво переважають з-поміж моделей складнопідрядного багатокomпонентного речення конструкції із послідовною підрядністю. Наприклад: *Пане комісар, навіть не пробуйте туди лізти, бо там такі високі пани мачають носа, що нарветися на неприємності* (6); *Я з подивом вислуховував від декого зі своїх друзів розповіді про ті дивовижні сцени, які вони розігравали перед паннами, яких кидали* (3); *А все ж почалося зовсім невинно і зовсім не з того, що мені довелося почути, яка я свиня* (3); *Тому й не дивно, що пізніше я не зміг пригадати і десятої частини з того, що влетіло у мої вуха* (3); *Я так захопився цим заняттям, що навіть став виписувати телефони на окрему сторінку, щоб було зручніше обдзвонювати* (3). Ми переконуємося, що така модель складнопідрядних речень є цікавою для мови романів зі змістового боку, у яких простежується послідовний спосіб підпорядкування залежних частин. Зазвичай, за семантикою це підрядні з'ясувальної семантики, що допомагають логічно і чітко реалізувати зовсім нову інформацію в тексті.

Аналіз джерельної бази засвідчив, що поширеність цих структур реалізується завдяки багатій сюжетній основі романів, оскільки кожна модель підпорядкування виявляється стилістичним засобом відтворення підтексту та, власне, контекстуальних деталей, емоційного наповнення, допомагає письменникові виправдано висловити свою позицію, відтворити внутрішній світ героїв і твору зокрема.

Ми виявили певну закономірність у використанні сполучних засобів таких конструкцій. Майже завжди Ю.Винничук у синтаксичних багатокomпонентних структурах одним із сполучних засобів, зазвичай, має

бути сполучник **що**, наприклад: *Протверезілий Ярko всю дорогу пояснював мені, що він міг би зробити з тим примітивним гандоном, якби був трішки тверезіший* (4); *Найбільшою незручністю, коли я потрапляв у нове товариство, завше було те, що я неодмінно опинявся у центрі уваги* (3); *Зрозумів, що це саме та нагода, коли я можу розплатитись за все* (3).

Авторству Ю.Винничука притаманна для вираження своєї думки тричленність складнопідрядної багатокomпонентної конструкції. Він вміло варіює думкою, яка відтворює глибину роздумів, проте не надто заглиблюється у продовження розвитку подій. Для нього важливе повідомлення та мінімальна підказка для читача. Такі конструкції надзвичайно прагматичні у відтворенні бажання автора бути почутим. Наприклад: *Коли ми залишилися самі, Рома почала мені пояснювати, які великі проблеми постають перед дітьми у школах* (3); *Коли п'єш від розпачу, це зовсім інакше відчуття, бо тоді зазвичай п'єш сам* (3); *Коли ми допили пляшку, в голосі її забриніла саме та легкість, якої ми завше добиваємося, споюючи панну* (3); *Відбулася певна розмова, яка завершилася не так, як хотілося б гостеві* (6); *Довгий коридор в підвалі комендатури привів нас до просторої зали, що мала уздовж стін великі шухляди, в яких зберігалися трупи* (6).

Щодо порядку розташування предикативних частин, то підрядні частини при однорідному підпорядкуванні майже всі стоять у постпозиції.

Отже, наше дослідження показало, що складнопідрядні неелементарні конструкції авторства Ю.Винничука створюють усі змістові можливості наблизити читача до подій, описаних письменником. За допомогою цих одиниць творець слова намагається повідомити значну кількість інформації, комбінуючи при цьому різні комбінації семантико-синтаксичних відношень.

## Висновки до розділу 2

Своєрідність мовної реалізації задумів письменника у художніх творах обумовлена різними причинами: жанровою специфікою, сюжетною лінією, комунікативними завданнями автора, ідеєю самого тексту та ін. Тому аналіз творчого доробку певного автора створюватиме умови для декодування смислового наповнення спадщини та розуміння глибини його ідеостилю.

Яскравим прикладом індивідуально-авторського стилю мови романів Ю.Винничука є складнопідрядні речення як один із засобів витворення суб'єктивного бачення життєвих ситуацій. Ці синтаксичні одиниці вдало відображають та передають цілий набір атрибутивної, з'ясувальної та обставинної семантики в поєднанні з іншими синтаксичними одиницями з прихованим змістом. Сюжетні колізії залежать від різних обставин, переживання героїв потребують уточнень та доповнень з'ясувальної семантики, якісна характеристика поглиблює додатковими знаннями загальну картину подій.

Аналіз джерельної бази засвідчив, що художній доробок Ю.Винничука насичений значною кількістю складнопідрядних речень, зокрема поширеними є складні конструкції нерозчленованої структури: складнопідрядні речення з підрядною означальною та підрядною з'ясувальною частинами.

Варто відзначити, що для відтворення поетапної, з елементами якісного уточнення авторської розповіді про сюжетні події письменник використовує конструкції атрибутивної семантики. Щодо застосування в мовній палітрі романів з'ясувальних підрядних частин, то, зазвичай, автор чітко структурує такі речення з метою актуалізувати динаміку життєвих ситуацій через зосередженість на певних явищах і процесах, які відтворюються конкретним набором слів. Ю.Винничук акцентує увагу на суттєвості таких слів, які слід розтлумачити, аби читач зрозумів його комунікативний задум.

Цікавими зі стилістичного погляду є складні речення із кількома підрядними частинами об'єктної чи атрибутивної семантики. Їх мета – реалізація додаткової інформації, деталізація уже сказаного, доповнення конкретного змісту.

### **РОЗДІЛ 3**

#### **ОСОБЛИВОСТІ СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНОЇ БУДОВИ СКЛАДНОПІДРЯДНОГО РЕЧЕННЯ РОЗЧЛЕНОВАНОЇ БУДОВИ У ТВОРАХ Ю.ВИННИЧУКА**

##### **3.1. Специфіка функціонування складнопідрядних речень розчленованої будови**

Система складнопідрядних конструкцій української мови витворювалася упродовж значного часового відрізка для реалізації певних

завдань у процесі спілкування. На відміну від безсполучникових та складносурядних речень вони виникла значно пізніше.

Процес реалізації типології синтаксичних зав'язків та системи смислових відношень між словами та конструкціями, які відображали поняття об'єктивної дійсності, вплинув на пошук своєрідних мовних засобів, які б задовольняли потреби мовців. Так виникли складнопідрядні структури, які чітко почали відтворювати логіко-граматичний зв'язок між предикативними частинами.

Як відомо, з-поміж усього конгломерату складних структур складнопідрядні речення чи не єдині, які займають переважну роль за своєю структурою, семантикою, призначенням, а також за кількісним поділом. Їм притаманна особлива формально-граматична структура та специфічна комунікативна організація, яка реалізується виключно через ознаку актуального членування в поданні змісту мовними засобами.

Натепер більшість лінгвістів погоджуються із думкою, що конструкції розчленованої структури – це такі складнопідрядні речення, підрядна частина яких пояснює головну частину в цілому, окрім того, поєднується з нею за допомогою семантичних (виражають семантичні відношення) та асемантичних (не виражають семантичні відношення) сполучних засобів. До складнопідрядних речень розчленованої структури належать такі семантичні різновиди підрядних частин: причини, мети, умови, допусту, способу дії, міри і ступеня, часу, місця.

Аналіз джерельної бази мови романів Ю.Винничука засвідчив, що творчій манері його письма меншою мірою (у порівнянні із підрядними атрибутивними – 36 % та з'ясувальними – 33 %) властивий цей різновид складних сполучникових речень. Однак частотність таких одиниць (а ми вичленували 180 речень) не є надто різючою у кількісному аспекті з іншими різновидами.

Ю.Винничук майстер творення сучасного слова. Він став однією із наймасштабніших постатей сучасного українського літературного процесу: блискучий дорослий і дитячий письменник, поет, перекладач, упорядник літературних творів, талановитий актор, редактор, колумніст, містифікатор, засновник театру-кабаре, знавець жіночих душ. Очевидно, що така творча особистість своєрідно намагається використовувати у своїх творах мову, аби максимально влучно підібратися до глибини душі читача, провокувати на подальші роздуми, проживати життя із героями, інтимізувати ситуації. Це людина молода душею і своїми творчими амбіціями. Тому цілком виправданими є синтаксичні конструкції, у яких автор зосереджується на обставинах та їх характеристиках, що провокують продовження сюжетних колізій, окрім того, долучає своїми роздумами читача до вирішення проблем, спровокованих різними обставинами. Наприклад: *Щоб заробити на прожиття й на сплату аліментів, публікував літературні рецензії і переклади (Танго); А головне, що ніхто тобі не капає на голову (Танго); Найбільше задоволення вона отримувала, коли вдавалося посадити небожа за стіл і чимось нагодувати, тоді сідала навпроти і дивилася на нього закоханими очима, тішачись, що страва чи пляцок з ягодами смакують (Танго).*

Значна поширеність таких **складнопідрядних речень у доробку письменника залежить від вдалої реалізації** усієї системи різноманітності причиново-наслідкових, умовних, часових, локативних та інших зв'язків, що виникають між предикативними одиницями. Проте питома вага цих семантичних різновидів має свою специфіку в мовній палітрі його творів.

Наше дослідження встановило, що ідеостилю Ю.Винничука меншою мірою властиві двокомпонентні (елементарні) складнопідрядні речення з обставинною семантикою, оскільки він намагається відображати усі спектри життєвих подій багатокомпонентними структурами, за допомогою яких автор

реалізує більше повної інформації, завершивши цілісно зображати усе необхідне для розуміння читача.

Отже, специфіка використання у художньому доробку Ю.Винничука аналізованих складнопідрядних конструкцій розчленованої структури обумовлено насамперед змістом та тематичністю романів письменника, комунікативне завдання якого заглибити читача у свій внутрішній світ через образи героїв та події, що виникають у їхньому житті.

### **3.2. Типологія складнопідрядних речень з обставинною семантикою**

Як зазначалось вище, аналіз романів Ю.Винничука виявив, що складнопідрядні речення розчленованої структури презентовано в мові автора з меншою частотністю (ми вичленували із аналізованих романів 180 одиниць-конструкцій), аніж складні одиниці нерозчленованої будови (відповідно 31% до 69%). Проте, на нашу думку, є надзвичайно органічними та динамічними конструкціями, точними та логічними, часто необхідними для осмислення загальної інформації його авторського мовлення.

З урахуванням реалізації різних семантичних відношень у реченнях, які є частиною художнього доробку ідеостилю певного автора, цим структурам характерна своєрідність функціонування, зокрема це відображено і в романах Ю.Винничука. Ми виявили певну статистику використання семантичних груп цих одиниць: з підрядними причини – 22%, мети – 21%, умови – 17%, часу – 10%, способу дії, міри і ступеня – 9%, порівняльною частиною – 8%, допусту – 7%, місця – 6%. Очевидно, така частотність залежить від актуальності ситуацій сюжету та задуму автора. Деталі подій, тонкощі передачі думки, залежність від певних обставин стимулюють мовний авторський потенціал: бути зрозумілим читачеві у всіх тонкощах.

Аналіз джерельної база засвідчив, що найбільш поширеною групою складнопідрядних речень розчленованої структури є складні конструкції, у яких у функції залежної частини вжита підрядна частина із семантикою причини (22 %). Наприклад: *Ми набрали випивки і їжі, бо то мав бути пікнік* (4); *Особливо це стосувалося педагогічних закладів, бо село найбільше потерпало на нестачу вчителів* (4); *Я з цікавістю роззирався надовкола, бо ніколи ще у подібних закладах не бував* (4).

Авторське мовлення не є оригінальним щодо засобів зв'язку цих частин. Зазвичай, у романах використано типовий сполучний засіб *бо*. Наприклад: *За хвилю я знову опинився у центрі уваги, бо саме мені доручили написати пісню* (4); *Цього я щиро не бажав, бо виліт із комсомолу автоматично переходив у копняк з інституту* (4); *Василька знало все товариство, бо він тут частенько пропивав свою платню* (4); *Витрачати час на розглядання товару і торгівлю полякам не хотілося, бо кожної миті могла з'явитися міліція* (4); *Процес розтягнувся, бо Ігнац Деккер нізащо не погоджувався розлучатися, а надто ділити майно* (6).

Проте Ю.Винничук вдало використовує такі конструкції у певних життєвих ситуаціях своїх героїв: мотивація, пояснення, внутрішні дискусії про правильність дій. Завдяки уведенню у тексти таких будов письменник, налаштувавшись на чіткість, розмежовує думки, які висловлюють його герої, позбавляючи двозначності і надмірності, забезпечуючи естетику вислову. Наприклад: *Він був злий, що ми відразу не виставили біля згорілого будинку охорону* (6); *І ви її знаєте, хоча цього й не усвідомлюєте, бо вам страшно це усвідомити* (3); *Іноземна філологія біла всі рекорди, бо там теж було мало селюхів* (4).

Як бачимо, основне завдання таких підрядних конструкцій: деталізація з елементами пояснення певної дії, ознаки або стану героя чи предмета, запрограмоване в головній частині. Ю.Винничук намагається достукатися до

читача, бути зрозумілим без підтексту, тому традиційно використовує постпозицію підрядної частини щодо головної.

За нашими даними, другою за частотністю групою складнопідрядних речень з обставинною семантикою є структури з підрядною частиною **мети** (21 %), для формування яких письменник використовує класичний сполучник *щоб*, рідше *аби*. Наприклад: *Зараз я черкну записку Радомському, щоб пустив тебе всередину* (6); *І от він мене дістає, аби я його познайомив з поетами* (4); *Я капнув на квітку трішки трояндової олійки, аби омолодити її, стару, рахітну й немічну, позбавлену запаху, побляклу, схожу на літню пропиту повію, троянду моєї дружини* (3); *Я, не надто мудруючи, перевернув коц другим боком, щоб приховати сліди палких любощів* (3).

Ми зафіксували майже в усіх складнопідрядних реченнях цього різновиду типовий порядок слів – це постпозиція підрядної частини щодо головної. Наприклад: *Правда, на випускному вечорі в школі я, щоб не відрізнитися від інших, вилляв у себе цілу склянку горілки одним махом* (4); *Я послав на ту хату Радомського, щоб зайняв напровсяк стійку* (6); *Все це я оцінив за лічені секунди, аби за мить відвести вдавано байдужий погляд і знову перетворитися на китайського мудреця* (3); *Ми відразу замовили дві пляшки «Ведмежої крові», аби зайвий раз не смикати бармена* (3).

Зазвичай, Ю.Винничук такі структури вживає тоді, коли дії чи стани героїв, про які розповідається в головній та залежній частинах, стосуються однієї конкретної особи. Це конструкції на зразок *А все ж доводилося робити дуже швидко, щоби не потрапитися міліції* (4); *Ми зайшли до готелю тільки, щоб зателефонувати по міжміському* (4); *До яких тільки хитрощів не вдавалися хлопці, аби переконати компанію у тому п'ятому недолікові!* (3).

Основна авторська мета використання складнопідрядних конструкцій з підрядними мети – відтворити семантику спрямованості і призначеності подій, явищ та процесів головної частини.

Наступна група за поширеністю в аналізованих романах – складнопідрядні речення з підрядною частиною **умови** (17 %). Формально підрядній частині таких конструкцій не характерна закріпленість за конкретним місцем щодо головної частини. Проте, за нашими даними, Ю.Винничук має свої уподобання щодо такої локації. Зазвичай, це препозиція щодо головної частини: спочатку передумова, а далі основна ситуація. Часто така позиційність вводить в оману читача. Він починає замислюватися над подіями, що відбуваються. Сумніваючись у правильності своїх думок, намагається вникнути в ситуацію – декодувати сутність тих умов. Наприклад: *Коли Ярکو, звівшись на ноги, посунув знову до зали, я не став його стримувати, мирно чекаючи під сходами* (4); *Грім ударив, коли товариш Домбровський з моїми даними про успішність виступив на обласному з'їзді комсомолу* (4); *Коли ж телевизор привезли Барзману просто в готель, він був на вершині щастя* (4).

За нашими даними, автор зазвичай використовує такі конструкції для особливого акценту на тому, що попередня дія передбачає наступність, часом для зображення залежності певного явища від конкретних передумов.

Типовими для романів є складнопідрядні речення з підрядними умови, у яких використано сполучники *коли, якби*, поодинокими є структури із сполучними засобом *як*. Вони є як семантичними, так і асемантичними за своїми можливостями. Асемантичність сполучного засобу зобов'язує читача зануритися у зміст предикативних частин. Наприклад: *Але коли з'явилася Марта, я сам її підкликав і запропонував зі мною випити* (3); *Коли Леся робила порядки, то все клала на свої місця* (3); *Якби не вино, він би ніколи після цієї розмови не заснув* (3); *Але спробуй тут не вирізнятися, коли на*

*двадцять шість дівчат аж двоє хлопців (4); Коли ж його штурхали, то починав зосереджено обстежувати кишені і після тривалих зусиль ледве знаходив кілька копійок (4).*

Картотека ілюстративного матеріалу засвідчила, що наступні семантичні різновиди є менш поширеними, у порівнянні із підрядними причини, мети, умови. Очевидно, Ю.Винничук як «думаючи» автор намагається насамперед зосередитися на тих обставинах, які є життєво необхідними для подальшої сюжетної лінії. Тому і виявилася така статистична особливість функціонування цих одиниць.

Менш поширеними в аналізованому художньому доробку письменника є складнопідрядні речення з підрядною частиною, яка вказує на **часовий** відлік подій (10 %).

На нашу думку, у мові текстів автор не акцентує увагу на часі, оскільки вважає цю інформацію не надто суттєвою для реалізації основної дії. Супровід надає додаткову, уточнювальну інформацію, яка не впливає на кінцевий результат.

Зазвичай, автор полюбляє приєднувати підрядну частину до головної за допомогою сполучних засобів: *відколи, коли, доки, поки, як, як тільки* та ін. Проте з-поміж цих одиниць найчастотнішим все ж сполучник *коли*. Наприклад: *Але то восени, коли негода вилюднює базари (6); Бодьо ніяк не міг розлучитися зі столом, поки не будуть знищені всі запаси їжі (4); Улітку, коли повії усіх можливих татунків котяться на південь, кожне курортне містечко відразу оживає і на очах молодіє (6).*

Така система сполучних засобів вказує на різноманітність реалізації додаткових семантичних відтінків часу в мові романів. Очевидно, це має пояснення: абсолютно усім діям, станам та процесам притаманна категорія часу. Тому задля детальності вказівки на часопростір, письменник і

презентує таку широку часову групу слів, які вказують на одночасно і неодноразово подій.

Письменник за допомогою підрядної частини детально зосереджується на семантичній багатогранності часового вияву дії, тим самим намагається підказати читачеві, на яке питання має відповідати підрядна частина, реалізуючи певну семантику: коли? з якого часу? до якого часу? як довго? Наприклад: *Жінок по-справжньому починаєш розуміти тільки тоді, коли вони тебе залишають* (3); *Це сталося тоді, коли я попросив у Нього повернути мені мою жінку* (3); *Так і проминув цей вечір у товаристві панночок, доки об одинадцятій кнайпа не закрилася і ми не повели дівчат по хатах* (3).

Ми виявили поодинокі речення з підрядними часу, де в головній частині наголошується початковий момент дії, визначеність межі тривання дії, що передається в головній частині.

Отже, за нашими даними, проаналізовані складнопідрядні речення з підрядними часу вказують на семантику темпоральності і реалізують її підрядними сполучниками часу, співвідношенням видо-часових форм дієслів головної та підрядної частин, а також використанням подекуди вказівних займенникових слів.

Незначною частотністю, за нашими спостереженнями, відзначається група складнопідрядних речень із підрядними, що реалізують семантику **способу дії, міри і ступеня** (9 %). Їхня функція у будові речення – з позиції якісної характеристики окреслити дію.

Це конструкції, де підрядною частиною відтворюється спосіб чи якість конкретної дії, а також міра чи ступінь вияву ознаки семантики головної частини чи конкретного слова, зазвичай, у мові романів Ю.Винничука підрядні поєднуються сполучними засобами *що, аби, як*. Наприклад: *Я робив так, аби вона мене покинула* (3); *Вона дивилася на мене, як страус на фіалку:*

*згори в долину (3); Уляна виявилася на диво говіркою, і спілкування з нею виглядало збоку так, мовби ми були знайомі бозна-скільки часу (3); Моя долоня втонула в ній, як нога Попелюшки в солдатському кирзаку (3).*

Щодо складнопідрядних конструкцій зі значенням **міри/ступеня**, то варто зазначити, що вони реалізують відтінок наслідку, бо залежна частина характеризує спосіб вияву ознаки чи дії з кількісного боку. Найчастіше показником семантики підрядної частини є сполучне слово *що*, водночас у головній наявне співвідносне слово *так*. Наприклад: *Але вона розлетілася на друзки і так вигоріла, що довідатися про її вміст вже неможливо (6); Я випив одну-єдину скляночку і був тверезий, як пам'ятник Франкові (4).*

Різниця між двома семантичними різновидами цих речень полягає у використанні різних сполучників і сполучних слів, а також у самому змісті цих конструкцій.

Отже, семантика цих видів підрядних речень буває схожою між собою, але за мовною реалізацією вони суттєво відрізняються одне від одного. Традиційно для складнопідрядного речення з елементами семантики способу дії характерне використання сполучника *що*, коли йдеться про реальну дію, водночас дієслово у головній частині вжито у формі дійсного способу. Через вказівне слово *так* складнопідрядні речення способу дії пояснюють присудок і відповідають на питання *як? яким способом?*:

Не часто у мові романів письменника функціонують складнопідрядні речення з підрядною **порівняльною** частиною (8 %). Вони є типовими засобами порівняльної семантики. Традиційно підрядна частина приєднується до головної такими сполучними засобами мов, *мовби, аніж*. Наприклад: *Чи може бути в стосунках двох людей бажання шляхетніше, аніж зробити когось кращим? (3); Панна не звернула жодної уваги на мої слова, мовби їх і не чула (3); Вона глянула на мене зі здивуванням і з таким вогником в очах, мовби відкрила мене для себе щойно зараз (3);*

*Прокинувшись вранці після п'ятики, я відчуваю себе, мов розчавлений автомобілем (3).*

Аналіз ілюстративного матеріалу засвідчив своєрідну частотність в аналізованих романах складнопідрядних речень із підрядним **допустовим** (7 %), дія якої накладає обмеження на вияв в головній частині реальної дії, і, зазвичай, повідомляє про ситуацію, котра відбулася всупереч тому, що передбачалося підрядною частиною.

Порядок розташування предикативних частин в таких структурах є вільним, не фіксованим. Підрядна частина виконує суто прагматичну функцію – зосередженість на фактах, всупереч яким реалізується дія в головній частині, тим самим акцентуючи на його незаперечності. Зазвичай, підрядна частина відтворює семантику посилення вияву ознак, дій якостей того, про що розповідається у головній частині. Наприклад: *Ромко був хлопець симпатичний, дарма, що віршів його ніхто з них ніколи не чув (4); Незважаючи на білий день, у кнайпі було тлумно (4); Дівчатка виявилися дев'ятикласницями, хоча були так наквацянні, що виглядали значно старшими (4); А коли ми недавно завітали до їхнього номера, торби зникли, хоча в ресторан вони спустилися з порожніми руками (4).*

Такі конструкції Ю.Винничук вживає з певним підтекстом, позитивним чи негативним він виявиться тільки після осмислення ситуації читачем. Для цього автор намагається змусити співрозмовника заглибитись у світ переживання своїх героїв, створити умови, щоб читач занурився у його образ.

Картотека нашої джерельної бази засвідчила, що найменш вживаною групою обставинних складнопідрядних речень є синтаксичні конструкції із значенням місця (6 %). Це типові поодинокі структури на зразок *Ми всі троє витріщилися туди, звідки мала з'явитися Улянина подруга (3); В еквадорському консуляті він отримує еквадорську візу і виїжджає з нею до*

*Румунії, де нібито повинен сісти на корабель, який повезе його до Латинської Америки* (6). Зазвичай, в аналізованому доробку представлені зразки будов, у яких підрядні приєднуються до головної частини сполучними словами *куди, де, звідки*, вони можуть вказувати на місце перебування того чи тих, про кого або що йдеться в головній частині, на напрямок руху чи на початковий пункт руху, чи дії:

Отже, наше дослідження складнопідрядних речень розчленованої структури в аналізованих романах Ю.Винничука засвідчило, що автор за допомогою цих конструкцій докладає максимум мовних зусиль для доступності розкриття сенсу тієї чи іншої події в житті героїв, своє ставлення до ситуацій, особистостей, переживань та ін. Метою використання семантичної типології розчленованих структур в аналізованих романах полягає в реалізації не тільки апелятивної функції, а насамперед естетичної, виховної. Естетика – це через красу слова, чіткого відтворення реальності подій. Виховання – на прикладах життя героїв романів показати важливість залишатися людиною, попри усі обставини. Вичленовані нами обставинні підрядні структури є важливими складовими в контексті всієї мови твору. З їх допомогою письменник намагається прояснити значення причин, які призвели до негативних подій у житті героїв.

### **3.3. Прагматика складнопідрядних речень в аналізованих творах**

Позиція прагматичних уявлень про ситуацію дійсності певного художнього твору передбачає загальну орієнтацію на іншого учасника мовленнєвого акту – того, кому призначений для прочитання та осмислення цей текст.

Розуміння читачем акту мовленнєвої комунікації в межах художнього твору відбувається за умови володіння обома учасниками так званого

спілкування загальними мовними знаннями та фоновим досвідом, здобутим на основі культурного, соціального, освітнього контенту. Саме фонові знання лежать в основі повноцінного осмислення творчого доробку.

Дослідження мовленнєвої ситуації «спілкування» учасників читацького діалогу вимагає знання умов конкретного розмовного акту та сприйняття ситуації загалом. А це типове розуміння з позиції антропоцентричності, контекстуальності, комунікативності, інформативності та ін.

Комунікативне завдання (інтенція), яке лежить в основі побудови будь-якої мовленнєвої конструкції, є елементом прагматичної категорії, котра безпосередньо залежить від суб'єктивності позиції учасників спілкування. Це у свою чергу впливає на вибір мовних засобів, які відображають авторську позицію.

Щодо етапів творення складнопідрядного речення у свідомості мовця, то насамперед виникають умови для проходження мовленнєвого акту, учасниками якого є співрозмовники: хтось з них розпочинає бесіду, а хтось отримавши інформацію, осмисливши її, продовжує цей процес. А відтак адресант виформовує у своїй свідомості думку, яка залежить від поставлених перед собою завдань, відтворюючи таким чином певну інтенцію: вибір базового слова (іменника, займенника, дієслова) чи інтерес до усієї головної частини, яка із позицій актуального членування є відомою інформацією. Саме такі елементи складнопідрядного речення, що містяться в головній частині є базовими для прагматики усього речення. Тоді одразу той самий мовець намагається допомогти супровідною інформацією краще зрозуміти свою позицію, використавши для цього своєрідне пояснення у вигляді підрядної конструкції.

Семантика опорного слова або головної частини в цілому формують набір сем, які і є основою повного сформування комунікативного завдання адресанта. Саме ця система семантичних значень і є джерелом

прагматичного спрямування складнопідрядного речення, до якого, окрім того, долучаються інші чинники впливу на формування своєрідного підтексту семантики конструкції: конотативність, емоційність, інформативність, оцінність.

Більшість дослідників переконані, що сукупність значень компонентів мовленнєвого акту не завжди відображає зміст повідомлення. Це залежить насамперед від умов реалізації задуму: до реальної семантики слова чи частини речення, які намагався використати мовець для відтворення своєї думки, тобто потрапивши в певні умови спілкування, додаються немовні дані, які впливають на процеси смислової трансформації результатів самого повідомлення.

Явища, які є базою для формування реального сенсу реченнєвої конструкції, стають центральними для актуалізації цих структур в мовленнєвому потоці.

Реалізація мовних змістів і понять, які їм відповідають, формують складний спочатку мисленнєвий, а пізніше мовленнєвий процес. Кожен творчий доробок спрямований на свого читача, у свідомості котрого він намагається спровокувати різні асоціації, які залежать від досвіду особи автора і безпосередньо формуються текстом.

Як відомо, важливою прагматичною властивістю художнього твору є спрямованість на читача, яка залежить від авторської манери подання своєї думки, реалізації завдань через мову, що створює можливості художнього впливу.

Наше дослідження аналізованих романів Ю.Винничука засвідчило, що складні речення, зокрема складнопідрядні конструкції, чітко зорієнтовані на сприйманість читачем. Така адресованість мови автора реалізує прагматичний потенціал цих структур.

Мова героїв творчого доробку письменника, його власне «я» у контексті текстів засвідчує насамперед взаємозв'язок художньої літератури із розмовним мовленням. Як наслідок, саме тло аналізованих романів, сенс мовленнєвих структур, манера подання матеріалу, доступність розуміння і простота викладу думок створюють враження досконалості аналізованих творів, їхнього реального впливу на підсвідомість читача, і, як наслідок, серйозного інтересу до сюжету, подій, образів героїв, загалом творів.

Попри все, текстам творів Ю.Винничука властива нечаста синтаксична членованість конструкцій, яка взаємодіє з аналітизмом, перевага підрядних зав'язків проковує процес роздумів, пояснень, уточнень, конкретизації задуманого автором, фонові знання інтелектуальної особистості зацікавлюють будь-якими конструкціями.

В основі майже усіх досліджень прагматичного спрямування є акцент на сукупності значень понять «адресат» і «адресант».

Через них зреалізовуються узагальнені прагматичні особливості мовленнєвих актів: конкретні завдання, особистісні наміри, певна функційність, формат повідомлень в межах контексту та, власне, сам стиль твору.

І все ж автор через образ адресанта-читача роздумує не тільки над вибором своїх героїв, але і наділенням їх певними якостями, які зможе чи не зможе прийняти читач. Проблемним є формат на зразок автор=герой і цей тандем у взаємозв'язках із уважним адресатом.

Зорієнтованість на читача є основною в організації синтаксичної будови аналізованих романів Ю.Винничука.

Співвіднесеність інформації про адресата і її осмислення означає, що читач сприймається як справжній суб'єкт дії, якого відтворюють у тексті. Він уособлює в собі такі прагматичні риси: фонові дані; можливість сприйняття і трактування ситуацій.

Авторський вплив на читача реалізується в тексті романів різними способами. Це своєрідний відбір синтаксичних засобів, зорієнтованих на адресата, виявлення реакцій на повідомлення автора. Тому, на нашу думку, функційність незаперечно має значення для реалізації задуму автора художнього твору. Насамперед, це можливість реалізації усіма способами (мовними і немовними) апелятивної функції.

Думка про виявлення мовних засобів емоційності, яка конденсує прагматичний підтекст творів, натеper досить актуальна. Експресивна одиниця є уособленням суб'єктивного фактора мовлення і разом з прагматичною функцією впливу і естетичною функцією найбільш повно реалізується в аналізованих текстах романів Ю.Винничука.

За допомогою складнопідрядних речень Ю.Винничук у своїх творах намагається домогтися певних прагматичних завдань. Насамперед, це ефект намагання проникнення в сутність авторської думки, довіра і потреба в додатковій інформації, причиновість, наслідковість, обумовленість, часопростір, локація. Це всі інтенції авторської майстерності.

Саме цими синтаксичними конструкціями автор свідомо та на підсвідомому рівні намагається «нав'язати» найважливіші для цікавих романів прагматичні функції: апелятивну і експресивну.

Спрямованість звертання або до читача, або героїв один до одного – це реалізація апелятивної функції складнопідрядних речень, наприклад:

Естетика загалом твору та краса у відтворенні елементів інтимності, глибина переживань героїв – це функція естетичного впливу на співрозмовника автора. Адже прагматичний бік реалізації цієї функції забезпечує цінність таких творів для скарбниці здобутків в історії української літератури. Усе ці напрацювання лінгвістичних прагматиків безпосередньо пов'язано із образом адресата. З позиції дослідження мови художніх творів естетичні ресурси властиві тим синтаксичним одиницям, які мають

можливість естетично впливати на читача як своєрідного учасника мовленнєвого акту.

Сенс естетичного впливу мови на підсвідомість читача передбачає отримання насолоди від осмислення художнього твору. Усе це можуть забезпечити тільки синтаксичні структури.

Наше дослідження засвідчило, що складнопідрядні речення авторства Ю.Винничука допомагають уважному та вдячному читачеві позитивно сприймати логічність викладу, чіткість думки, помічати засоби зв'язку, які показують ті чи інші відносини між частинами складного речення та дозволяють глибше пізнавати сенс сказаного, дізнаватися нові деталі та ознаки, відчувати ставлення автора або персонажів до тих чи інших подій, явищ, процесів, станів тощо.

На нашу думку, естетичність синтаксичного рівня мови аналізованих романів насамперед забезпечується потенційними можливостями самої системи мови та мовною особистістю самого автора, його освіченістю, життєвими поглядами, інтелектуальним потенціалом, глибиною думки.

Отже, ми вчергове переконуємося, що потенціал сучасної української мови допомагає Ю.Винничуку підсилити намагання з позицій естетики вплинути на читача синтаксичними засобами синтаксису, зокрема складнопідрядними реченнями.

### **Висновки до 3 розділу**

Система типології складнопідрядних речень української мови витворювалася упродовж значного часового відрізка, аби вдало зреалізувати певні завдання у процесі спілкування.

Ю.Винничук свій художній доробок будував з використанням потенціалу синтаксичних засобів української мови. Відмінності у частотності функціонування різних синтаксичних конструкцій зумовлена жанровою

специфікою тексту, його тематикою, мовновиразовими уподобаннями письменника.

Своєрідність частотності уживання таких складнопідрядних речень у доробку письменника залежить від вдалої реалізації усієї системи різноманітності причиново-наслідкових, умовних, часових, локативних та інших зв'язків, що виникають між предикативними одиницями. Обумовлено це насамперед змістом та тематичністю романів письменника, комунікативне завдання якого заглибити читача у свій внутрішній світ через образи героїв та події, що виникають у їхньому житті.

Комунікативне завдання (інтенція), яке лежить в основі побудови будь-якої мовленнєвої конструкції, є елементом прагматичної категорії, котра безпосередньо залежить від суб'єктивності позиції учасників спілкування. Це у свою чергу впливає на вибір мовних засобів, які відображають авторську позицію.

Наше дослідження аналізованих романів Ю.Винничука засвідчило, що складні речення, зокрема складнопідрядні конструкції, чітко зорієнтовані на сприйманість читачем. Така адресованість мови автора реалізує прагматичний потенціал цих структур через реалізацію естетичної функції.

Сенс естетичного впливу мови на підсвідомість читача передбачає отримання насолоди від осмислення художнього твору. Відповідно це можуть забезпечити тільки синтаксичні структури.

Отже, ми вчергове переконуємося, що потенціал сучасної української мови допомагає Ю.Винничуку підсилити намагання з позицій естетики вплинути на читача синтаксичними засобами синтаксису, зокрема складнопідрядними реченнями.

## ВИСНОВКИ

Системне дослідження синтаксичного устрою художньої прози у прагматичному аспекті натеper надзвичайно актуальне, оскільки допомагає виявити етапність процесу формування синтаксичної будови одиницями мови та мовлення з урахуванням людського пізнання.

Сучасні граматичні школи з їх розробленими та впровадженими концепціями зорієнтовані як на детальний аналіз структурного, формального представлення синтаксичних одиниць, так і на реалізацію їх на комунікативному рівні.

Як відомо, найбільшою і у той же час лаконічною синтаксичною одиницею-конструкцією в системі мовних елементів є речення.

Досі залишаються перспективними усі дослідження, пов'язані із уніфікацією системи синтаксичних одиниць, виявленням своєрідності їх будови і значення, реалізацією усіх варіантів синтаксичних зав'язків та виявами типових та нетипових семантико-синтаксичних відношень.

Внутрішній світ людини, зокрема автора художнього доробку, має можливість повноцінно проявитися у своїх творах. Дослідження мовної палітри аналізованої спадщини допоможе не тільки декодувати семантичне наповнення текстів, але і осмислити глибину ідеостилію творів Юрія Винничука.

Наша розвідка зосереджена на семантичному та структурному аналізу складнопідрядних речень, їх прагматичному потенціалі в мові його романів.

У своєму дослідженні ми взяли за основу такі критерії диференціації складнопідрядного речення: за кількісним критерієм виділено – складні елементарної будови та неелементарні (багатокомпонентні); за ознакою

синтаксичної нерівноправності – на виокремлення у складнопідрядній структурі головної та предикативної частин; за структурно-семантичними властивостями – розчленовані і нерозчленовані складнопідрядні речення; за семантико-структурним принципом – означальні, з'ясувальні та обставинні (семантичні різновиди) підрядні частини.

Інтерес дослідників слова до індивідуального стилю письменника обумовлене насамперед осмисленням рівня зусиль митця для розвитку української мови, оскільки саме авторський шлях відтворює світоглядні позиції, ментальність людини свого часу.

Із позиції суб'єктивного бачення ситуації, пов'язаною із різносторонньою особистістю Ю.Винничука, виникає зацікавленість складнопідрядними реченнями, як яскравим прикладом ідіостилу письменника. Саме завдяки цим конструкціям відтворено та передано цілий набір атрибутивної, з'ясувальної та обставинної семантики у поєднанні з іншими синтаксичними одиницями з прихованим змістом. Сюжетні колізії залежать від різних обставин, переживання героїв потребують уточнень та доповнень з'ясувальної семантики, якісна характеристика поглиблює додатковими знаннями загальну картину подій.

На основі укладеної нами картотеки ілюстративного матеріалу із романів Ю.Винничука було вичленовано 580 складнопідрядних конструкцій, з-поміж яких 45 % становлять елементарної будови, та 55 % – багатокomпонентні будови; окрім того, 33 % – складнопідрядні з'ясувальні речення, 36 % – складнопідрядні речення з підрядними означальними частинами, 31 % – складнопідрядні конструкції з підрядними детермінантними (обставинними) частинами.

Специфіка індивідуально-авторського стилю Ю.Винничука засвідчує, що мові романів письменника притаманна перевага складнопідрядних багатокomпонентних конструкцій у порівнянні із меншою частотністю

елементарних речень. Така структурна неелементарність цих одиниць авторства Ю.Винничука створює усі змістові можливості наблизити читача до подій, описаних письменником. За допомогою цих структур творець слова намагається повідомити значну кількість інформації, комбінуючи при цьому різні варіації семантико-синтаксичних відношень.

Для відтворення поетапної, з елементами якісного уточнення авторської розповіді про сюжетні події письменник використовує конструкції атрибутивної семантики. Щодо застосування в мовній палітрі романів з'ясувальних підрядних частин, то, зазвичай, автор чітко структурує такі речення з метою актуалізувати динаміку життєвих ситуацій через зосередженість на певних явищах і процесах, які відтворюються конкретним набором слів. Ю.Винничук акцентує увагу на суттєвості таких слів, які слід розтлумачити, аби читач зрозумів його комунікативний задум.

На нашу думку, складні конструкції розчленованої та нерозчленованої структури є надзвичайно органічними та динамічними будовами, точними та логічними, часто необхідними для осмислення загальної інформації його авторського мовлення.

Складнопідрядні речення з урахуванням своєрідності комунікативної організації реалізують свій потенціал в поданні змісту мовними засобами через ознаку актуального членування. Значна поширеність складнопідрядних речень із обставинними підрядними частинами в доробку письменника залежить від вдалої реалізації усієї системи різноманітності причиново-наслідкових, умовних, часових, локативних та інших зв'язків, що виникають між предикативними одиницями. Ідеостиллю Ю.Винничука меншою мірою властиві двокомпонентні (елементарні) складнопідрядні речення з обставинною семантикою, оскільки він намагається відображати усі спектри життєвих подій багатокомпонентними структурами, за допомогою яких реалізує більше повної інформації, завершивши цілісно зображати усе

необхідне для розуміння читача. На нашу думку, відтворення такими структурами деталей подій, тонкощі передачі думки, залежності від певних обставин стимулюють мовний авторський потенціал: бути зрозумілим читачеві у всіх дрібницях.

Отже, специфіка використання у художньому доробку Ю.Винничука аналізованих складнопідрядних конструкцій обумовлена насамперед змістом та тематичністю романів письменника, комунікативним завданням якого заглибити читача у свій внутрішній світ через образи героїв та події, що виникають у їхньому житті.

Позиція прагматичних уявлень про ситуацію дійсності певного художнього твору передбачає загальну орієнтацію на іншого учасника мовленнєвого акту – того, кому призначений для прочитання та осмислення цей текст.

Дослідження мовленнєвої ситуації «спілкування» учасників читацького діалогу вимагає знання умов конкретного розмовного акту та сприйняття ситуації загалом. А це типове розуміння з позиції антропоцентричності, контекстуальності, комунікативності, інформативності та ін.

Комунікативне завдання (інтенція), яке лежить в основі побудови будь-якої мовленнєвої конструкції, є елементом прагматичної категорії, котра безпосередньо залежить від суб'єктивності позиції учасників спілкування. Це у свою чергу впливає на вибір мовних засобів, які відображають авторську позицію.

Реалізація мовних змістів і понять, які їм відповідають, формують складний спочатку мисленнєвий, а пізніше мовленнєвий процес. Кожен творчий доробок спрямований на свого читача, у свідомості котрого він намагається спровокувати різні асоціації, які залежать від досвіду особи автора і безпосередньо формуються текстом.

Наше дослідження аналізованих романів Ю.Винничука засвідчило, що складні речення, зокрема складнопідрядні конструкції, чітко зорієнтовані на сприйманість читачем. Така адресованість мови автора відтворює прагматичний потенціал цих структур, через яку зреалізовано узагальнені прагматичні особливості мовленнєвих актів: конкретні завдання, особистісні наміри, певна функційність, формат повідомлень в межах контексту та, власне, сам стиль твору.

Зорієнтованість на читача є основною в організації синтаксичної будови аналізованих романів Ю.Винничука.

За допомогою складнопідрядних речень Ю.Винничук у своїх творах намагається домогтися певних прагматичних завдань. Насамперед, це ефект намагання проникнення в сутність авторської думки, довіра і потреба в додатковій інформації, причиновість, наслідковість, обумовленість, часопростір, локація. Це всі інтенції авторської майстерності.

Сенс естетичного впливу мови на підсвідомість читача передбачає отримання насолоди від осмислення художнього твору. Усе це можуть забезпечити тільки синтаксичні структури.

Таким чином, наше дослідження засвідчило, що складнопідрядні речення авторства Ю.Винничука допомагають уважному та вдячному читачеві позитивно сприймати логічність викладу, чіткість думки, помічати засоби зв'язку, які показують ті чи інші відносини між частинами складного речення та дозволяють глибше пізнавати сенс сказаного, дізнаватися нові деталі та ознаки, відчувати ставлення автора або персонажів до тих чи інших подій, явищ, процесів, станів тощо.

## СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Абашина В. Питання комунікативно-прагматичного опису складного речення : аспект актуального членування. Львів : Видавничий центр ЛНУ ім. І.Франка, 2006. 344 с.
2. Андерш Й. Ф. До питання про семантичну структуру речення. *Мовознавство*. 1984. №. 5. С. 38–42.
3. Ачилова В. П. Синтаксис і пунктуація української мови в таблицях та схемах. Сімферополь : Доля, 2006. 182 с.
4. Бабич Н. Д. Практична стилістика і культура української мови. Львів : Світ, 2003. 434 с.
5. Баранник Д. Х. Два рівні граматичної структури простого речення. *Мовознавство*. 1993. №6. С. 13–20.
6. Бацевич Ф. С. Лінгвістична прагматика: спроба обґрунтування проблемного поля дослідницької одиниці. URL : [https:// movoznavstvo. org.ua/index.php?option=com\\_attachments&task=download&id=340](https://movoznavstvo.org.ua/index.php?option=com_attachments&task=download&id=340)
7. Бацевич Ф. С. Вступ до лінгвістичної прагматики : [підручник]. К. : Академія, 2011. 304 с.
8. Бацевич Ф. С. Нариси з лінгвістичної прагматики : [монографія]. Львів : ПАЇС, 2010. 336 с.
9. Білодід О. І. Вчення О. О. Потебні про розвиток структури речення. *Мовознавство*. 1977. № 2. С. 39–50.
10. Бевзенко С. П. Структура складного речення в українській мові : навч. посібн. К. : КДПІ, 1987. 80 с.

- 11.Близнюк Л. М. Семантико-комунікативна та естетична функції поетичного синтаксису. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. Серія : Філологія. 2011. № 936. Вип. 61. С. 42–46.
- 12.Брославська Л. Я., Шевченко І. С. Ідіостиль і концептуальна ідіосфера автора у художньому дискурсі. URL: [http://dspace.univer.kharkov.ua/bitstream/123456789/6293/2/Broslavskaya %20L.Y.,%20 Shevchenko, %20I.S..pdf](http://dspace.univer.kharkov.ua/bitstream/123456789/6293/2/Broslavskaya%20L.Y.,%20Shevchenko,%20I.S..pdf)
- 13.Булаховський Л. А. Основні синтаксичні поняття в застосуванні до простого речення. К. : Радянська школа, 1958. 23 с
- 14.Булаховський Л. А. Українська мова. Вибрані праці : В 5-ти т. К., 1977. Т. 2. 431с.
- 15.Вихованець І. Р. Семантико-синтаксична структура речення. К. : Наукова думка, 1983. 219 с.
- 16.Вихованець І. Р. Нариси з функціонального синтаксису української мови. К. : Наукова думка, 1992. 224 с.
- 17.Вихованець І. Р. Граматика української мови. Синтаксис : підруч. для студ. філол. ф-тів вузів. К. : Либідь, 1993. 368 с.
- 18.Вихованець І. Р. Поняття елементарності синтаксичних одиниць *Лінгвістичні студії*: Зб. наук. праць. Вип. 6. Донецьк: ДонДУ, 2000. С. 17 – 20.
- 19.Вихованець І. Р. Про одну характерологічну синтаксичну ознаку української мови. *Лінгвістичні студії*: Зб. наук. праць. Вип. 6. Донецьк : ДонДУ, 2000. С. 20 – 22.
- 20.Вінтонів М. О., Сегін Л. В., Вінтонів Т. М. Синтаксис української мови: навчальний посібник. URL: [http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/17534/1/M\\_Vintoniv L\\_Sehin T\\_Vintoniv IF.pdf](http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/17534/1/M_Vintoniv_L_Sehin_T_Vintoniv_IF.pdf).
- 21.Волох О. Т., Чемерис М. Т. Сучасна українська літературна мова : Морфологія. Синтаксис. К. : Вища шк., 1989. 334 с.
- 22.Гончар Катерина, Троцюк Аїда. Комунікативно-прагматичні особливості мовленнєвих актів байдужості в сучасному англomовному дискурсі. URL :

- [file:///C:/Users/Korpus/Downloads/rgf,%D0%9C%D0%B5%D0%BD%D0%B5%D0%B4%D0%B6%D0%B5%D1%80+%D0%B6%D1%83%D1%80%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%83,+4%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/Korpus/Downloads/rgf,%D0%9C%D0%B5%D0%BD%D0%B5%D0%B4%D0%B6%D0%B5%D1%80+%D0%B6%D1%83%D1%80%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%83,+4%20(1).pdf)
- 23.Городенська К. Деривація синтаксичних одиниць. К. : Наукова думка, 1991. 192 с.
  - 24.Гоца Н. М. Текст як лінгвостилістична єдність та основні аспекти й методи його аналізу. *Філологічні науки*. Риторика і стилістика. URL: [www.rusnauka.com/15 DNI.../32722.doc.htm](http://www.rusnauka.com/15 DNI.../32722.doc.htm).
  - 25.Гуйванюк Н. В. Граматична термінологія: історія, традиції та інновації. Слово-Речення-Текст : вибрані праці. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2009. С. 228 – 244.
  - 26.Гуйванюк Н. «Складня» Степана Смаль-Стоцького крізь призму сучасних наукових парадигм. *Українська мова*. 2010. № 1. С. 3 – 15.
  - 27.Данеш Й. Ф. До питання про семантичну структуру речення (на матеріалі чеської та української мов). *Мовознавство*. 1984. № 5. С. 38 – 42.
  - 28.Дідух Х. І. Ідіостиль як відображення авторської картини світу. *Філологічні науки: Риторика і стилістика*. URL: [http://www.rusnauka.com/15 NNM\\_2012/Philologia/2\\_111114.doc.htm](http://www.rusnauka.com/15 NNM_2012/Philologia/2_111114.doc.htm).
  - 29.Доленко М. Т., Дацюк І. І., Квашук А. Г. Сучасна українська мова. К. : Вища школа, 1987. 346 с.
  - 30.Дубова О. А. Другорядні члени речення з синкретичними означально-обставинними ознаками. *Мовознавство*. К., 1989. № 6.
  - 31.Дудик П. С. Синтаксис сучасного українського розмовного мовлення (просте речення, еквіваленти речень). К. : Наукова думка, 1983. 288 с.
  - 32.Дудик П. С. Стилїстика української мови : навчальний посібник. К. : Академія, 2005. 367 с.
  - 33.Дудик С. П., Прокопчук Л. В. Синтаксис української мови [підруч. для студ. вищ. навч. закл.]. К. : ВЦ «Академія», 2010. 384 с.

- 34.Єрмоленко С. Я. Синтаксис віршової мови (на матеріалі української радянської поезії). Київ : Наукова думка, 1969. 94 с.
- 35.Єрмоленко С. Я. Синтаксис і стилістична семантика. К. : Наук. думка, 1982. 209 с.
- 36.Єрмоленко С. Я. Нариси з української словесності : (стилістика та культура мови). К. : Довіра, 1999. 431 с.
- 37.Жовтобрюх М. А., Кулик Б. М. Курс сучасної української літературної мови. Вид. 4-е. [підручник] для філологічних факультетів педагогічних інститутів. К. : Вища шк., 1972. 430 с.
- 38.Завальська Л. Основні принципи лінгвопрагматичного аналізу політичного дискурсу. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер. : Філологія. 2019, № 38. Том 3. С.61 – 64.
- 39.Загнітко А. П. Граматична форма та її зміст. *Парадигматика і синтагматика граматичних структур*. К. : НМК ВО, 1992. С. 66 – 75.
- 40.Загнітко А. П. Актуальні проблеми текстової лінгвістики: закономірності внутрішньої текстової організації. *Лінгвістичні студії*. Донецьк : ДонНУ, 1999. Вип. 5. С. 95 – 111.
- 41.Загнітко А. П. Сучасна українська літературна мова. Синтаксис простого ускладненого і складного речення. Донецьк : Вид-во ДонНУ, 1994. 204 с.
- 42.Загнітко А. П. Основи українського теоретичного синтаксису : В 3 частинах. Горлівка : ГДПІМ, 2004. Ч. 1. 228 с.
- 43.Загнітко А. П. Теоретична граматика сучасної української мови. Морфологія. Синтаксис. Донецьк : ТОВ «ВКФ «БАО»», 2011. 992 с.
- 44.Загнітко А. П. Сучасні українські синтаксичні концепції. *Донецький Вісник Наукового Товариства ім. Шевченка*. Том І. Донецьк : ДНУ. URL: <http://ruthenia.info/txt/donvisn/t1/07.html>.
- 45.Зарицька В. Г. Синкретичні типи підрядності в системі складного речення : автореф. дис. ... канд. філ. наук : 10.02.01. Дніпропетровськ, 2005. 19 с.

- 46.Заскалета В. П. Історія формування складнопідрядних речень з підрядними означальними : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. К., 2003. 22 с.
- 47.Іваницька Н. Л. Двоскладне речення в українській мові. К. : Вища школа, 1986. 168 с.
- 48.Історія української мови : синтаксис. К. : Наукова думка, 1983. 503 с.
- 49.Кадомцева Л. О. Ускладнення структури простого речення (синтаксис, семантика, функції) : автореферат дис. ... докт. філол. наук : 10.02.01. К., 1992. 32 с.
- 50.Каламаж Р. В. Когнітивно-стильовий вимір у психологічних дослідженнях. URL : [http://eprints.oa.edu.ua/1443/1/Kalamazh\\_130912.pdf](http://eprints.oa.edu.ua/1443/1/Kalamazh_130912.pdf).
- 51.Калашник Ю. І. Особливості поетичного синтаксису творів Миколи Вінграновського. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. Серія : Філологія. 2013. № 1080. Вип. 69. С. 209–213.
- 52.Каморникова Ю. Проблема синкретизму членів речення (лінгвоісторіографічний аспект). *Наукові конференції. Серія: Філологічні науки*. 2011. URL :: <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/473>
- 53.Каранська М. У. Синтаксис сучасної української літературної мови : навчальний посібник. К. : Либідь, 1995. 312 с.
- 54.Караман С. О., Караман О. В., Плющ М. Я. Сучасна українська літературна мова / за ред. С. О. Карамана. К. : Літера, 2011. 560 с.
- 55.Кислиця Д. Граматика української мови. Ч.ІІ: Синтакса. Нью-Йорк : Вид-во Шкільної ради при УККА, 1990. 88 с.
- 56.Козаченко О. Складнопідрядні речення з атрибутивною семантикою. Лінгвістичні студії. Вип. 38. URL : <file:///C:/Users/Korpus/Downloads/7700-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-15460-2-10-20191224.pdf>
- 57.Кондратенко Н. В. Лінгвопрагматичні аспекти дослідження політичної комунікації в українському мовознавстві. URL : <file:///C:/Users/Korpus/>

[Downloads/237206-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-543518-1-10-20210713.pdf](#)

58. Кононенко В. І. Мова. Культура. Стилль. Івано-Франківськ, 2002. 346 с.
59. Кононенко В. І. Синтаксичні зв'язки в ускладненому реченні. *Українська мова і література в школі*. 1980. №1. С. 27–34.
60. Кононенко В. І. Семантичні зв'язки в синтаксисі. *Мовознавство*. 1976. № 1. С. 13–23.
61. Костусяк Н. М. Синтаксичне функціонування граматичних категорій. *Наукові записки*. Серія «Філологічна». Вип. 26. 2012. С. 150–152.
62. Кротевич Є. В. Будова складнопідрядного речення в сучасній українській мові. *Українська мова в школі*. №1. 1952. С. 17 – 29
63. Кульбабська О. Девербативи в акті предикації. *Науковий вісник Чернівецького університету*. Вип. 321–322. С. 160–166.
64. Кулик Б. М. Курс сучасної української літературної мови : підруч. для ф-тів мови і літ. пед. ін-тів. К. : Рад. школа, 1965. Ч. II. Синтаксис. 283 с.
65. Кулик О. Д. Еволюція досліджень поліпредикативних речень у лінгвістиці. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія : Філологічна. 2012. Вип. 31. С. 45–47.
66. Курс сучасної української літературної мови : у 2 т. / За ред. Л. А. Булаховського. К. : Рад. школа, 1951. Т. II. Синтаксис. 408 с.
67. Курило О. Уваги до сучасної української літературної мови. К. : Книгоспілка, 1925. 248 с.
68. Кухарчук І. О. Функціонально-комунікативний напрям дослідження синтаксичної будови мови. 2013. Вип. 10. С. 150 – 155. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu\\_10\\_2013\\_10\\_39](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_10_2013_10_39).
69. Куц О. В. Структурна схема речення як одиниця синтаксичної парадигми. URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/15908/1/Kuts.pdf>.

- 70.Кучер А. Теоретичні засади дослідження лінгвопрагматики. URL : <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/1248595.pdf>
- 71.Левицький М. П. Українська граматика для самонавчання. Вид. 3-тє, випр. і доп. Катеринослав – Ляйпциг, 1923. 197 с.
- 72.Леута О. І. Модель речення: проблема виділення та кваліфікації. *Гуманітарні науки*. 2004. №2 (8). С. 102 – 107.
- 73.Ломакович С. В. Займенниково-співвідносні речення в сучасній українській мові : автореф. дис. ... докт. філ. наук : 10.02.01. Львів, 1993. 52 с.
- 74.Марич С. М. Стилiстичний синтаксис української мови. К. : 1999. 382 с.
- 75.Мацько Л. І., Сидоренко О. М., Мацько О. М. Стилiстика української мови : Підручник / За ред. Л. І. Мацько. К. : Вища шк., 2003. 462 с.
- 76.Межов О., Костусяк Н. Комунікативно-прагматичні парадигми речень у сучасній українській мові. URL : <https://sdc-journal.com/index.php/journal/article/view/237/181>
- 77.Мелкумова Т. Стан дослідження комунікативно-прагматичних функцій мовних одиниць. URL : [file:///C:/Users/Korpus/Downloads/63-72%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/Korpus/Downloads/63-72%20(1).pdf)
- 78.Мельничук О. С. Розвиток структури слов'янського речення. К. : Наукова думка, 1966. 324 с.
- 79.Мельничук О. С. Про природу складнопідрядних речень та принципи їх класифікації. *Українська мова в школі*. 1953. № 2. С. 25 – 35.
- 80.Мірченко М. В. Структура синтаксичних категорій : монографія. Вид. 2-ге, перероб. Луцьк : РВВ «Вежа» Волин. держ. унту ім. Лесі Українки, 2004. 393 с.
- 81.Мойсієнко А. К. Сучасна українська мова. Синтаксис простого ускладненого речення : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. К. : ДП «Вид. дім «Персонал», 2009. 208 с.
- 82.Науменко А. Філологічний аналіз тексту (Основи лінгвопоетики). Вінниця : Нова книга, 2005. 416 с.

- 83.Олійник Е. В. Семантика та прагматика з'ясувальних складнопідрядних речень : монографія. Донецьк : Юго-Восток, 2010. 134 с.
- 84.Олімпська А. Синтаксичний простір американських поетичних текстів у когнітивному висвітленні проблеми гуманітарних наук. *Проблеми гуманітарних наук. Філологія*. Вип. 34. 2014. С.131–144.
- 85.Омельчук С. Комунікативно-функційний підхід до вивчення синтаксису. *Дивослово*. 2009. № 7. С. 2 – 9.
- 86.Островська Л. С. Катагорія атрибутивності в структурі простого українського речення : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Донецьк, 2006. 20 с.
- 87.Плющ М.Я. Категорії суб'єкта і об'єкта в структурі простого речення. К., 1986. 306 с.
- 88.Поліщук Н. П. Категоріальні ознаки тексту в комунікативно-прагматичному вимірі. URL : [111-Текст статті-199-1-10-20160410.pdf](http://111-Текст статті-199-1-10-20160410.pdf)
- 89.Пономарів О. Д. Стилїстика сучасної української мови. К., 1992. 197 с.
- 90.Попова І. С. Фундаментальні категорії синтаксису української мови у формально-граматичному та метамовному аспектах : автореф. дис. ... докт. філол. наук : 10.02.01. Чернівці, 2012. 40 с.
- 91.Ситченко А. Л. Визначення індивідуального стилю письменника на основі структурування. *Дивослово*. 2002. № 5. С. 48–50.
- 92.Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія. Полтава : Довкілля-К, 2006. 716 с.
- 93.Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика напрями та проблеми : [підручник]. Полтава : Довкілля-К, 2008. 712 с.
- 94.Селіванова О. О. Основи теорії мовної комунікації : [підручник]. Черкаси : Вид-во Чабаненко Ю. А. 2011. 350 с.
- 95.Синтаксис, семантика і прагматика мовних одиниць / За заг. ред. О. М. Старикової. К. : НМК ВО, 1992. 166 с.
- 96.Слинько І. І. Історичний синтаксис української мови. К., 1973. 523 с.

- 97.Слинько І. І. Гуйванюк Н. В., Кобилянська М. Ф. Синтаксис сучасної української мови: проблемні питання : навч. посібник. К. : Вища школа, 1994. 670 с.
- 98.Смаль-Стоцький С. Й., Гартнер Ф. Граматика руської мови. Вінніпег – Канада, 1919. 242 с.
- 99.Сологуб Н.М. Поняття «індивідуальний стиль письменника» в контексті сучасної лінгвістики. *Науковий вісник Чернівецького університету*. Вип. 117-118. «Слов'янська філологія» : зб. наук. праць. Чернівці : Рута, 2001. С. 34–38.
100. Сусов І. П. Лінгвістична прагматика. Вінниця : Нова книга, 2009. 272 с.
101. Сучасна українська літературна мова : у 5 т. / за заг. ред. І. К. Білодіда. К. : Наукова думка, 1972. Т. 5 : Синтаксис. 515 с.
102. Сучасна українська мова : підруч. для студ. гуманіт. спец. вищ. закл. освіти / Пономарів О. Д., Різун В. В., Шевченко Л. Ю., Григор'єв О. М. та ін. : за ред. О. Д. Пономарева. [2. вид., перероб.]. К. : Либідь, 2001. 398 с.
103. Сучасна українська літературна мова : Морфологія. Синтаксис [підручник] / А. К. Мойсієнко, І. М. Арібжанова, В. В. Коломийцева. К. : Знання, 2010. 374 с.
104. Теребус Р. До проблеми ідіостилу: термінологічний аспект. *Науковий журнал*. 2016. № 1. С. 174–182.
105. Українська мова : Енциклопедія / Редкол. Русанівський В. М., Тараненко О. О., Зяблюк М. П. та ін. 2-ге вид., випр. і доп. К. : Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2004. 824 с.
106. Фарина Н. Г. Складнопідрядні речення нерозчленованої структури в художній прозі І.Франка [текст] : автореф. дис. ... канд. філ. наук : 10.02.01. Львів, 2017. 20 с.

107. Філоненко Н. Г. Синтаксична організація текстів сучасної французької прози: когнітивний та лінгвосенергетичний аспекти : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.05 – романські мови. К.: 2016. 506 с.
108. Чередниченко І. Г. Складнопідрядні речення в сучасній українській мові : спецкурс для студ. філолог. фак-тів. Чернівці : Вид-во Чернівецького ун-ту, 1959. 134 с.
109. Хомич В. І Учення А. П. Грищенка про другорядні члени речення. Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя: зб. наук. праць. Серія: Філологічні науки (мовознавство) URL : [http://irbisnbnv.gov.ua/cgi-bin/irbis\\_nbnv/cgiirbis\\_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&Z21ID=&IMAGE\\_FILE\\_DOWNLOAD=1&Image\\_file\\_name=PDF/Nzfn\\_2011\\_2\\_10.pdf](http://irbisnbnv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbnv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&Z21ID=&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Nzfn_2011_2_10.pdf).
110. Христіанінова Р. О. Складнопідрядні речення, побудовані з використанням техніки «підрядного приєднання». *Українська мова*. 2009. № 1. С. 3–14.
111. Христіанінова Р. О. Складнопідрядні речення в сучасній українській літературній мові : монографія. К. : Інститут української мови ; Видавничий дім Дмитра Бураго, 2012. 363 с.
112. Шабат-Савка С., Куць В. Семантика питальності та її реалізація у структурі складного речення. *Науковий вісник Чернівецького університету. Слов'янська філологія*. 2008. Вип. 428–429. С. 244–250.
113. Шабат-Савка С. Т. Категорія комунікативної інтенції в українській мові : монографія. Чернівці : «Букрек», 2014. 412 с.
114. Шатілова О. С. Роль прагматичного чинника у виборі різновиду спонукального мовленнєвого акту. URL : [http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/29330/Shatilova\\_182-188.pdf?sequence=1](http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/29330/Shatilova_182-188.pdf?sequence=1)
115. Шевельов Ю. В. Нарис сучасної української літературної мови. Мюнхен : Вид. «Молоде життя», 1951. 402 с.

116. Шевченко Г. В. Комунікативно-прагматичний та граматичний аспекти мовних засобів. URL : [file:///C:/Users/Korpus/ Downloads/ 109503% D0% A2% D0%B5%D0% BA%D1%81%D1% 82%D1%81%D1%82% D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-232614-1-10-20170904%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/Korpus/Downloads/109503%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-232614-1-10-20170904%20(1).pdf)
117. Шитик Л. В. Явища синхронної перехідності в синтаксичній системі української літературної мови : автореф. дис. ... докт. філол. наук : 10.02.01. К., 2014. 40 с.
118. Шкарбан Т. М. Формально-граматична і семантична структура складних конструкцій з однорідною супідрядністю. *Мовознавство*. 1994. № 1. С. 30–34.
119. Шулик Р. Т. Структура й семантика синтаксичних прагмем у текстах інформаційних жанрів інтерне-видань : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Луцьк, 2011. 20 с.
120. Шульжук К.Ф. Складні багатокomпонентні речення в українській мові. К. : Вища школа. Головне вид-во, 1986. 181 с.
121. Шульжук К. Ф. Елементарні та неелементарні синтаксичні конструкції. *Актуальні проблеми сучасної філології. Мовознавчі студії* : зб. наук. праць. Рівне : РДГУ, 2001. Вип. 9. С. 3–8.
122. Шульжук К. Ф. Питання типології складнопідрядне речення. *Актуальні проблеми сучасної філології. Мовознавчі студії* : зб. наук. праць : наук. записки РДГУ. Рівне : 2004. Вип. XII. С. 3–7.
123. Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови : підручник. К. : Видавничий центр «Академія». 2010. 316 с.
124. Щербачук Н. П. Семантико-синтаксична структура простого речення в діалогічному мовленні (на матеріалі художніх творів) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. К., 2006. 219 с.
125. Щербачук Н. П. Особливості функціонування причинових синтаксем як ускладнювальних компонентів семантичної структури речень-реплік. *Наукові*

записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна» : збірник наукових праць. Острог: Вид-во НУ «Острозька академія», 2017. Вип. 64. Ч. 2. С. 195–198.

## СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. **Винничук Ю.** Діви ночі. Роман. 1991. URL: <https://libruk.com.ua/reader/vynnychuk-yurii/8653522/?paragraph=0>
2. **Винничук Ю.** Мальва Ланда. Роман. 2000. URL: <https://online-knigi.com.ua/page/190958?fbclid=IwAR2drkXsoJ2TSk5HrZoPT1xEAj8a0MVSHWkOpP9qlM5v--6rENW01fGFtSE>
3. **Винничук Ю.** Весняні ігри в осінніх садах. Роман. 2005. URL: <https://moreknig.org/reader/76517/>
4. **Винничук Ю.** Груші в тісті. Роман. 2010. URL: [file:///C:/Users/Korpus/AppData/Local/Temp/c496fd30-7eb5-4769-8942-8b4164f52763\\_Hrushy\\_v\\_tisti\\_zbirka.fb2.zip.763/Hrushy\\_v\\_tisti\\_zbirka.fb2](file:///C:/Users/Korpus/AppData/Local/Temp/c496fd30-7eb5-4769-8942-8b4164f52763_Hrushy_v_tisti_zbirka.fb2.zip.763/Hrushy_v_tisti_zbirka.fb2)
5. **Винничук Ю.** Танго смерті : роман. Харків, 2013. URL : <https://worldinbooks.com.ua/knigi/tanho-smerti-yuriy-vynnychuk/#n1>
6. **Винничук Ю.** Вілла Деккера. Роман. 2021. URL: <https://coollib.net/b/556761-yuriy-pavlovich-vinnichuk-villa-dekkera/read>